

П Р И Б А В Л Е Н И Е

КЪ

ДУХОВНОМУ ВѢСТНИКУ

ГРУЗИНСК АГО ЭКЗАРХАТА.

15-го ноября

№ 21—22-й

1905 года.

17-е октября 1905 года *).

Слава въ вышнихъ Богу, и на земль миръ, въ челоукакъ благоволеніе!

Трижды благословенъ великій день обновленія Россіи, этой обширнѣйшей въ мірѣ Имперіи! Но современнымъ людямъ естественною силою вещей не дано всецѣло проникнуть во всю глубину акта 17-го октября 1905 года, Высочайше дарованнаго многострадальному русскому народу, столь много пережившему и переживающему тяжкихъ скорбей въ своемъ наболѣвшемъ, истерзанномъ сердцѣ. Какъ всякія событія, опережающія современную жизнь своимъ содержаніемъ, оцѣниваются общественнымъ сознаніемъ лишь впоследствіи, какъ всякое вообще историческое событіе, замаскированное общимъ гуломъ идущей впередъ народной жизни, остается закрытымъ отъ взоровъ современниковъ туманной пеленой современной суеты, такъ и знаменательное событіе 17-го октября вполне безпристрастно оцѣнять лишь тѣ, которые замѣтятъ насъ въ будущемъ нашего отечества, чуждые нашихъ волненій, повышенныхъ настроеній, борьбы нашихъ разнообразныхъ партій, уличныхъ демонстрацій и всей вообще ломки современнаго строя. Только въ отдаленномъ отъ насъ будущемъ видно будетъ все воздѣйствіе даннаго событія на весь укладъ народной жизни, вся глубина и разнообразіе

*) Большая часть матеріала заимствована изъ газеты «Слово» №№ 284 и 287 и переработана составителемъ сей статьи.



его вліяння на всевозможныя проявленія дѣятельности государственнаго организма. Мы можемъ лишь въ общемъ видѣ чувствовать и сознавать, что совершилось *исключительное* событіе, повернувшее историческій путь русскаго народа, въ неисповѣдимыхъ судьбахъ Промысла Божія скрывающійся еще въ дымкѣ далекаго горизонта.

Но великъ и труденъ этотъ путь, такъ широко предъ нами открывшійся и выведшій насъ къ свѣту и правдѣ на началахъ истинно-христіанскаго пониманія свободы всякаго рода, въ основѣ которой, по самому существу дѣла, должна лежать, по смыслу притчи о *милосердномъ самарянинѣ* (Ев. Лук. X, 15—37), самоотверженная *любовь* къ подобному себѣ человѣку—брату безъ различія національности, религіи и соціального положенія, простирающаяся *до готовности положить душу свою за други своя*.

Велико благо свободы, и недаромъ всѣ народы стремятся къ нему, и иногда умираютъ въ борьбѣ, не достигнувъ этого блага. Мы его получили, не дойдя еще до полного развитія нашего роста и нашего духа, главнымъ образомъ, до совершенства внутренней культуры нашего я, нашей личности. Самимъ теперь намъ предстоитъ проходить этотъ путь безъ указокъ и безъ опеки начальства, самимъ преодолевать могущія встрѣтиться на немъ препятствія, находя силу въ самихъ себѣ, въ своей неліцемерной любви къ родинѣ, къ завѣтамъ евангельскимъ, въ своей вѣрѣ въ самобытность народа, на служеніе которому мы призваны, самимъ устранять опасности, не рассчитывая на вѣшнюю помощь, кромѣ помощи Промыслителя-Бога, благосклонно принимающаго прошенія тѣхъ, кто явится предъ Нимъ по своему внутреннему настроенію достойнымъ всѣхъ Его милостей, кто высоко надъ головой своей будетъ держать знамя истинной человѣчности, справедливости и любви.

Отъ насъ самихъ зависитъ будущее наше устроеніе. Мы получимъ только то, что сами въ состояніи будемъ взять отъ ниспавшихъ на насъ великихъ даровъ Промысла Божія, раскрывшаго предъ нами новые горизонты государственной жизни. На насъ самихъ лежитъ долгъ устроенія земли русскаго, и только мы одни будемъ отвѣтственны передъ потомствомъ и родиной въ томъ, чего достигнемъ. Необходимо и притомъ немедленно бросить всѣ распри и борьбу, нужно безотлагательно приняться за *творчески-созидательную* работу, начавъ прежде всего съ самихъ себя, съ своего внутреннего міра, по заповѣди евангельской: *лицемѣръ, вынь прежде бревно изъ твоего глаза, и тогда увидишь, какъ вынуть сучекъ изъ глаза брата твоего* (Ев. Мѡ. VП, 5), и, вмѣстѣ съ этимъ, заняться приведеніемъ всего современнаго развала общественной жизни въ стройный порядокъ, но уже на *новыхъ началахъ*, провозвѣщенныхъ съ высоты Престола въ знаменательный день 17-го октября 1905 года. О какъ-бы хотѣлось вѣрить, что нашъ народъ—христовооцъ честно и самоотверженно, подъ предводительствомъ лучшихъ и христіански—



настроенныхъ передовыхъ своихъ дѣателей, исполнить этотъ историческій долгъ передъ своей родиной!

Актомъ 17-го октября пали препятствія, которыя сковывали собою, какъ зимній ледъ теченіе рѣки, народную жизнь, ставили преграды общественной дѣятельности на пользу народа, задерживали свободный ростъ общественности и христіанской культуры, сковывая его кандалами усотрѣвія и разнообразнаго рода административнаго и начальническаго попеченія. Этимъ-же самымъ великимъ актомъ 17-го октября долженъ несомнѣнно окончиться и періодъ отрицанія и ломки, какъ основныхъ принциповъ, проповѣдуемыхъ крайними элементами разнообразныхъ политическихъ партій, народившихся во множествѣ за послѣднее время въ Россіи и на ея отдаленныхъ окраинахъ. Единство Россіи, какъ государства, при новыхъ началахъ политической жизни страны, должно быть всецѣло сохранено, какъ непремѣнный залогъ будущаго счастья, величія и благоденствія обширнѣйшей въ цѣломъ мірѣ Имперіи. Всѣ свободны проявлять участіе въ общемъ дѣлѣ, отдавать свои труды на благо родины. Отъ словъ приходится перейти къ дѣлу, отъ разрушенія къ творческой и созидательной работѣ. Къ исполненію этого прямого долга обязываютъ всѣхъ насъ трогательныя слова Царя—Освободителя Николая II: *„Призываемъ всѣхъ вѣрныхъ сыновъ Россіи вспомнить долгъ свой передъ родиной, помочь прекращенію сей неслыханной смуты и вмѣстѣ съ Нами напрячь всѣ силы къ возстановленію тишины и мира на родной землѣ“*.

А дѣлу нѣтъ конца. Все требуетъ пересмотра и устройства. Этимъ дѣловымъ и сложнымъ трудомъ придется теперь заняться самому обществу. Мы должны вербовать сторонниковъ этого дѣла повсюду, гдѣ живетъ и страдаетъ русскій подданный, гдѣ въ немъ горитъ хотя бы только одна искра любви къ родинѣ.

Пастыри церкви Христовой, братья и сестры во Христѣ, насельники всей русской земли—откликнетесь!

Приобрѣтя свободу гражданскую, неужели потеряемъ мы еще высшее благо для великаго народа— національную свободу и независимость? Неужели ставъ на высоту конституціонныхъ государствъ Европы, мы обречены ринуться въ пропасть и въ лучшемъ случаѣ очутиться въ положеніи Турціи или Китая? Событія послѣднихъ дней повидимому толкаютъ насъ къ тому. Хартія нашихъ вольностей покрывается пятнами *человѣческой* крови. Въ то время, какъ изъ края въ край эхомъ гремитъ хвала свободѣ, улицы многихъ городовъ нашихъ даютъ кровавые ужасы братоубійственной распри. Русская революція не хочетъ остановиться на борьбѣ съ несуществующимъ уже режимомъ и, идя дальше, пишетъ на своемъ знамени: *междоусобіе* и *братоубійство*. Какъ иначе понять придирки къ отдѣльнымъ выраженіямъ и словамъ манифеста, цѣлый рядъ фактически невыполнимыхъ немедленныхъ требованій

и, наконецъ, демонстраціи, соединенныя съ насиліемъ и стрѣльбой, вызывающія все новыя и новыя жертвы? И какъ, съ другой стороны, можно не понимать, что все *кажущееся* опущеннымъ или неясно выраженнымъ въ Высочайшемъ манифестѣ 17-го октября—все восполнится и все обнаружится въ *первомъ же* законодательномъ собраніи, избранномъ отъ всѣхъ слоевъ народа съ цѣлью выработать всеобщую подачу голосовъ. Но крайнія партіи не хотятъ подождать и 2-хъ мѣсяцевъ и мирнымъ путемъ проводить свои взгляды или отстаивать свои интересы. Всякій терроръ ужасенъ, и правительство не можетъ нравственно и не должно, вопреки разсудку и на перекоръ стихіямъ, сложа руки смотрѣть, какъ на мѣсто похороненнаго режима станетъ терроръ *красный*, или еще хуже *черный—хулиганскій*. Съ момента опубликованія Высочайшаго манифеста революція сошла съ пути *права* и стала на путь грубой *силы*. Будетъ ли она побѣждена благоразуміемъ большинства или штыками и пачечными залпами, одержитъ ли она верхъ, дни ея все равно сочтены, такъ какъ въ послѣднемъ случаѣ ее немедленно смѣнитъ и замѣтитъ *анархія*. Но ясно ли себѣ представляютъ революціонеры не анархисты, *что такое будетъ анархія въ Россіи?* Анархія въ Россіи—это смерть всему: смерть всякому просвѣщенію, смерть всякому благосостоянію, это конецъ цивилизаціи, сплошной голодъ народа, это потоки безмысленно пролитой крови, это самоуничтоженіе государства.

Такъ будетъ внутри страны, а что же будетъ внѣ ея? Западной Европѣ не менѣе дороги ея культура и порядокъ, чѣмъ вложенные у насъ миллиарды, и простое чувство самосохраненія заставитъ ее съ оружіемъ въ рукахъ встать противъ насъ на защиту своихъ правъ и своей безопасности. Будемъ ли мы тогда въ силахъ ей противостоять? Конечно, нѣтъ. И никакому учредительному собранію, никакому новому Минину и новому Пожарскому не удастся тогда сплотить во-едино раздробленную и разноплеменную страну. Тогда начнется дѣлежъ, и въ той или иной формѣ—рабство Россіи. *Вы только подумайте объ этомъ!* Много грѣховъ и много неправды несъ на себѣ покончившій свое существованіе старый режимъ, не безусловно простятъ ему съ ласбовію все безпристрастные наши потомки за благое начинаніе Императора Николая II; грѣхъ же самоубійства народу—мы твердо убѣждены въ этомъ—не простится во вѣки вѣковъ.

Помолимся же Господу Богу—Единому для всѣхъ насъ—къ какой бы церкви мы не принадлежали, и дружно станемъ, какъ одинъ человекъ, на великій и скромный подвигъ. Пойдемъ вербовать защитниковъ Россіи, сторонниковъ *порядка и свободы*, понимаемой въ томъ лишь истинномъ смыслѣ, что *она кончается тамъ, гдѣ начинаются права другого лица*,—пойдемъ, забывая о безпокойствѣ, какъ временномъ только состояніи, не думая о насмѣшкахъ со стороны узко-партійныхъ людей и пренебрегая могущими встрѣтиться на нашемъ пути многочисленными опасностями. Оставимъ на-



всегда слѣдовать глупой пословицѣ: „*моя хата съ краю, ничего не знаю*“.

Нѣтъ больше ни у кого „*хаты съ краю*“. Горять нынѣ одинаково и крайнія хаты, какъ и центральные чертоги и величественные дворцы. . . .

Тушить пожаръ надо, и еще необходимѣй помѣшать поджигателямъ распространять его!.. Пусть—примиримся съ этимъ—догораетъ уже подожженное, но спасайте то, что еще стоитъ!.. *Спасайте родину отъ анархіи!*..

Спасайте существованіе Россіи!.. Спасайте *свободу* русскаго гражданина отъ тираніи, откуда бы эта тиранія не шла!

Сознаемся откровенно: навыка къ дѣлу у насъ очень мало. Общество наше жило и притомъ очень долго общими идеями и размышленіями, носящими чисто абстрактный характеръ, его симпатіи и интересы сплошь и рядомъ направлялись въ отвлеченную сторону, и только на этомъ исключительномъ поприщѣ надѣяло оно своимъ благосклоннымъ вниманіемъ выдающіяся силы. Конкретный трудъ стоялъ гдѣ-то зади, забитый, какъ нѣчто скучное, ненужное или несвоевременное.

Но теперь настаетъ *время труда*. Является необходимость живого къ нему интереса, усиленнаго до самыхъ послѣднихъ предѣловъ, необходимо пробужденіе общественнаго сознанія, что и всякій конкретный трудъ имѣетъ свой интересъ, свою поэзію, своихъ борцовъ. Благими намѣреніями, — обыкновенно говорятъ—весь адъ вымощенъ, и—въщааетъ слово Божіе—не всякій говорящій «Господи, Господи!» войдетъ въ царство небесное, но только тотъ, кто творитъ волю небеснаго Отца, кто дѣлами своими оправдываетъ въ жизни земной свое высокое назначеніе на общую пользу общечеловѣческаго, міроваго прогресса какъ внѣшняго, такъ и внутренняго, и этого послѣдняго больше всего и прежде всего, *ибо царствіе Божіе внутрь насъ есть*. Вотъ непремѣнное условіе, безъ котораго невозможно на грѣшной и обуреваемой *этомъ* землѣ никакое человѣческое счастье, никакое для всѣхъ людей осязательное благополучіе!—И мы твердо вѣруемъ и предъ всѣми публично исповѣдуемъ, что дѣятели этого рода были до сихъ поръ не у дѣлъ, не ихъ было время, и они стояли въ сторонѣ и ждали. Но теперь настала ихъ чередъ; они, внѣ всякаго сомнѣнія, явятся и примутся за дѣло, сильные своимъ творческимъ духомъ, опытомъ и талантами. Ими еще не изсякло отечество наше, и 17-е октября гостепріимно раскрыло имъ двери.

Итакъ за дѣло приниматься, какое бы то ни было, каждому по талантамъ его!.. Не сидѣть и не лежать, сложа спокойно на животѣ свои руки! Бросимъ погибельное для всѣхъ бездѣйствіе! Жатвы много, а дѣятелей, къ сожалѣнію, очень и очень мало. Поспѣшимъ на арену, отнынѣ свободную отъ всякихъ искусственныхъ препятствій, общественной и личной самодѣтельности и сомкнемся тѣсною стѣной для энергичной защиты существованія съ торжественнаго дня 17 октября *свободной* Россіи.

Оставимъ въ сторонѣ мелочныя подробности ... Забудемъ въ настоящую



великую историческую минуту нашей политической жизни о разнице всевозможнаго рода мѣнѣй, и мечтаній, и подчасъ несуразныхъ требованій . . . Вспомнимъ одно, что мы русскіе подданные, и кликнемъ кличь на всю Россію, нашу общую для всѣхъ родину—мать. Организуемъ одну партію, громадную, непобѣдимую никакими темными и подпольными силами *партію свободы и порядка* на началахъ христіанской справедливости и христіанской любви, чуждой личнаго эгоизма и узкихъ партійныхъ цѣлей. Православный и еврей, католикъ, лютеранинъ, армянинъ и магометанинъ—могутъ одинаково желать государственнаго устройства, въ которомъ каждый смертный могъ бы свободно дышать, свободно работать, свободно говорить, ни боясь противодѣйствія насильниковъ, къ какому бы то ни было лагерю они не принадлежали, и бойкота сплоченныхъ кружковъ, преслѣдующихъ свои особыя цѣли, подъ флагомъ обще-политическихъ идеаловъ. Мы враги только одному: *претупленію!*.. Убийцамъ, грабителямъ и поджигателямъ, къ которымъ мы одинаково причисляемъ не только тѣхъ, кто или рѣжетъ, или бросаетъ горячіе факелы въ вышки съ нефтью, но и тѣхъ, кто призываетъ къ убійствамъ, кто извиняетъ и прославляетъ грабежъ и насиліе съ политической цѣлью...

У насъ одна цѣль— *успокоеніе Россіи*.... Мы хотимъ всѣми силами своей души и наболѣвшаго сердца помогать водворенію въ родной странѣ возвыщенныхъ съ высоты царскаго престола новыхъ началъ политической жизни Имперіи,—хотимъ, по мѣрѣ нашихъ способностей и нашего разумѣнія, содѣйствовать законодательной работѣ призванныхъ къ этому дѣлу выдающихся по своимъ талантамъ сыновъ отчизны. Да встанетъ наша русская земля предъ лицомъ всего міра, полная величія, могущества, славы, правды, истины, братства и сіяющей, какъ солнце, христіанской любви, все собою обнимающей и безъ различія всѣхъ себѣ покоряющей.

Воскресенія день, просвѣтимся, людіе, и другъ друга обнимемъ, какъ дѣти одной общей для всѣхъ матери—Россіи, жаждущей успокоенія отъ пережитыхъ ею за послѣднее время тяжелыхъ страданій.

„Усилимъ же теплоту молитвъ, чтобы струями ихъ, а не потоками крови было принесено и освящено наше житейское благо предъ престоломъ христіанскаго Бога. Вы, юноши одушевленія и взволнованные труженики, ретивые борцы за свободу, дерзнете ли представить Богу мира и любви подвиги свои, если они будутъ обгарены кровію насилій? Вы, хранители достоянія земли и судьбы соотечественниковъ, назовете ли въ совѣсти ваше рвеніе святымъ, если оно дышетъ жестокосердіемъ къ братьямъ? Вы, люди крайнихъ вождѣлнй, благородны ли и чисты ваши стремленія, если они полагаютъ камни основаній на развалинахъ разрушеннаго благополучія единокровныхъ ближнихъ? И для васъ есть Богъ, ибо всѣхъ принимаютъ врата вѣчности. Если вы христіане, то для васъ должно быть святыней желаніе всякаго вашего ближняго жить, спасая свою душу. Господь вѣнчаетъ



и плодотворить скорби страданій и мученичество и поражаетъ безплодностью отъ отъагу буйства или необузданности. Предъ Богомъ благоухаетъ жертва, а не торжествующая корысть или своеправіе. Расширились наши житейскія права: Направимъ же теперь усилія къ тому, чтобы у всѣхъ размягчались и измѣнились сердца. Вы, обладатели благъ, не будьте завистливы къ тѣмъ реформамъ, которыя допускаютъ большинство участвовать въ томъ, что было прежде привилегіей только нѣкоторыхъ, напротивъ отзывайтесь на нихъ съ горячимъ участіемъ. Будемъ изглаживать слѣды пережитыхъ нестроений вмѣсто того, чтобы создавать новыя. Довольно размахивать красными флагами: искра свободы превратилась въ зарево; потребно другое: тушить раздутое ими пламя ненависти. *Боже, сердца непримирительная людей отъ кровополитнаго ихъ желанія къ братолюбію и умиренію предложи и утоли раздоры*“ (изъ слова Антонина, еп. Наврскаго).

Свящ. Н. Покровскій.

Преосвященный Петръ, епископъ Алавердскій.

Поздравляемъ Кахетію радостнымъ извѣстіемъ. Указомъ Святѣйшаго Правительствующаго Синода, по благосозволенію Государя Императора, на кафедру алавердскихъ епископовъ назначенъ съ 6-го октября сего 1905 года настоятель и законоучитель Закавказскаго дѣвичьяго института, протоіерей Петръ Кончуевъ. Вновь назначенный святитель кровный сынъ Кахетіи, душою и сердцемъ преданный своимъ согражданамъ и отечеству, мучъ св. жизни и высокой христіанской нравственности. Первоначальное свое образованіе Петръ Кончуевъ получилъ въ Тифлисской Духовной семинаріи, откуда, по окончаніи курса, въ 1859 г. поступилъ сначала учителемъ въ Телавское духовное училище, а черезъ два года, съ возведеніемъ въ санъ, назначенъ священникомъ и благочиннымъ джавскихъ приходоѡвъ, въ южной Осетіи. Съ 16 ноября 1865 г., въ виду крайне критическаго положенія христіанства въ Закавказскомъ округѣ, когда послѣ убіенія генерала Шаликова и истребленія команды его, изъ 12 приходоѡвъ осталось въ христіанствѣ только три: Кахскій, Алибеглинскій, Кораганскій и тѣмъ грозила опасность совращенія, о. Петръ переводится, ради пользы службы въ Кахскій ингилойскій приходъ съ предоставленіемъ ему должности благочиннаго кахскихъ церквей. Цѣлыхъ три года пришлось о Петру провести въ непрерывной борьбѣ съ мусульманствомъ въ дѣлѣ укрѣпленія ингилойцевъ въ вѣрѣ и обычаяхъ предковъ. Съ 11 іюня 1868 г. о. Петръ перемѣщается въ Тифлисъ, гдѣ и проводитъ весь остальной періодъ своей 37 лѣтней службы сначала въ качествѣ соборнаго священника въ Сіонскомъ



кафедральномъ соборѣ, а съ 1 сентября 1868 г. въ званіи **наставника** законоучителя Закавказскаго дѣвичьяго института, отличаясь корректностью и тѣмъ пониманіемъ служебныхъ педагогическихъ задачъ, которое можетъ дать любовь и преданность къ призванному дѣлу.

Руководя своихъ питомцевъ на пути духовной, о. Петръ былъ учителемъ и духовникомъ чадъ своихъ не только на словахъ, но и на дѣлѣ, по слову апостола: *„мудръ ли и разумёнъ кто изъ васъ, докажи это на самомъ дѣлѣ добрымъ поведеніемъ и мудрою кротостью“*. Живое божественное учевіе Христа о любви къ ближнимъ нашло въ немъ своего выразителя. Своей простотою и христіанскимъ смиреніемъ о. Петръ напоминаетъ тѣхъ древнихъ іерарховъ, которые служили украшеніемъ древней церкви и стали, къ сожалѣнію, рѣдкими явленіями въ жизни пастырей нашего времени. Ведя крайне скромную, простую жизнь, о. Петръ весь излишекъ своихъ средствъ употребляетъ на дѣла благотворительности. „Его лѣвая рука, какъ говорить, не знаетъ того, что дѣлаетъ правая“. Не одинъ и два бѣдняка получили свое воспитаніе и образованіе на средства и иждивеніе о. Петра.

Помимо прямой своей обязанности о. Петръ исполнялъ много разныхъ побочныхъ обязанностей: состоялъ членомъ грузинскаго епархіальнаго училищнаго совѣта, членомъ педагогическаго и распорядительнаго собраній правленія Тифлисскаго Духовнаго семинаріи, членомъ комитета по исправленію текста грузинской библіи, членомъ комитета по реставраціи Мцхетскаго патріаршаго собора и Самтаврскаго храма и монастыря во Мцхетѣ. Въ послѣднее время, по случаю назначенія высокопреосвященнаго Алексія, бывшаго экзарха Грузіи, на Тверскую архіепископскую кафедру, единогласно избранъ предсѣдателемъ комитета по реставраціи Мцхетскаго патріаршаго собора, въ каковомъ званіи утвержденъ экзархомъ Грузіи, высокопреосвященнымъ Николаемъ. Преосвященный имѣетъ орденъ и знаки отличія: св. Владиміра 3 и 4 степеней, св. Анны 2 и 3 степеней, набедренникъ, камилавку фіолетоваго цвѣта, золотой наперстный крестъ, палицу, серебряный знакъ св. Нины, серебряную медаль въ память царствованія Императора Александра III и юбилейный знакъ Высочайше установленный 2 мая 1897 г. въ память исполнившагося столѣтія вѣдомства Императрицы Маріи. Нынѣ преосвященному Петру, хотя 66 лѣтъ, но онъ бодръ еще духомъ и тѣломъ.

Петръ Кончуевъ принадлежитъ къ числу неутомимыхъ труженниковъ. Ему принадлежитъ весьма кропотливый трудъ по исправленію текста грузинской библіи. Имъ же составлены и изданы сочиненія: путешествие по святымъ мѣстамъ Палестины и горы Аѳонской; 2) ученіе о Законѣ Божіемъ и заповѣдяхъ; 3) вопросы на исповѣди; послѣднія два сочиненія



суть переводъ съ русскаго языка; множество статей церковно-историческаго характера въ повременныхъ изданіяхъ грузинскихъ.

Каеэдра Алавердская, на которую назначенъ преосвященный Петръ, основана преподобнымъ Іосифомъ, однимъ изъ 13 каппадокійскихъ отцовъ, прибывшимъ въ Грузію въ VI вѣкѣ для утвержденія и распространенія здѣсь вѣры Христовой. Въ сонмѣ 33 святителей, управлявшихъ въ древности грузинскою церковью, алавердскій архіепископъ занималъ по чести пятое мѣсто и въ отличіе отъ другихъ величался „Авва алавердели“. Во все время самостоятельнаго существованія Кахетинскаго царства мѣстные цари, при восшествіи на престолъ, принимали помазаніе св. муромъ въ алавердскомъ храмѣ отъ алавердскаго святителя, онъ же возлагалъ на царя корону.

По истинѣ въ трудное время приходится выступать о. Петру на служеніе церкви. И въ древнія времена, конечно, были гоненія на христіанство, но тамъ преслѣдовали христіанъ мѣрами ви́шними. Новое гоненіе выражается въ критическомъ нападении на христіанство, въ отрицаніи, превратномъ толкованіи, извращеніи основныхъ истинъ христіанства; въ демонстративномъ замалчиваніи его требованій,—въ изгнаніи духа религіи изъ жизни и области воспитанія подростоющаго поколѣнія. Сбитый съ толку народъ погрязаетъ въ глубокомъ религіозномъ невѣжествѣ, разрушаются и попираются основы жизни, колеблется авторитетъ церкви... Весь этотъ губительный процессъ религіозно-моральнаго разложенія, подобно всеразрушающей лавинѣ, ведетъ цѣлые народы къ нравственному разложенію.

Является поэтому необходимость бороться съ ними всѣми серьезными средствами.—Крестьянское движеніе на аграрной почвѣ, охватившее все Закавказье, выразившееся въ бойкотированіи помѣщиковъ—землевладѣльцевъ и духовенства, братоубійственная рѣзня и пр. ставитъ тяжелыя задачи духовенству и главнымъ представителямъ его епископамъ. Большая и тяжелая отвѣтственность лежитъ на архипастырѣ, когда церкви и отечеству грозитъ опасность; когда въ дни тяжелыхъ испытаній, врагъ, какъ тать ночная, какъ волкъ хищный, ворвавшись въ церковь Христову, готовъ растерзать и расхитить святое стадо Его; когда святому-святыхъ—отечеству грозитъ поруганіе, хитрость и коварство пытаются наложить святотатственную дерзкую свою руку на вѣками приобрѣтенное сокровище и святыню народную. „Горе пастырямъ, иже погубляютъ и расточаютъ овцы паствы Моея, рече Господь. Сего ради сія рече Господь Богъ израилевъ къ пасущимъ людей моихъ: вы расточили есте овцы Моя, и отвергосте я, и не посѣтите ихъ, се азъ посѣщу на васъ по лукавству умысленій вашихъ, рече Господь“. (Иереміи 23, 1—2). Памятуя эти слова Пастыреначальника Христа, боясь быть осужденнымъ въ день страшнаго и нелицепріятнаго суда Христова



епископу необходимо бодрствовать и не впадать меча своего до тѣхъ поръ, пока дерзкій врагъ и хулителъ не обратится назадъ. Таковы обстоятельства, создавшія великихъ мужей и подвижниковъ церквей въ древности, число которыхъ легіонъ въ православной Грузіи.

Мы увѣрены, что новоназначенный епископъ Петръ, какъ истый сынъ Кахетин, которому хорошо извѣстны нужды и чаянія грузинскаго народа, къ чему онъ стремится, что его волнуетъ, явится вѣрнымъ истолкователемъ ихъ предъ правительствомъ и мудрымъ руководствомъ своимъ внесетъ миръ и любовь среди сыновей своей паствы, остановивъ гибельный и всеразрушающій процессъ въ нравственно-религіозной и экономической жизни народныхъ массъ.

Отъ души пожелаемъ ему успѣха.

А. Натроевъ.

Государственная Дума и пастыръ церкви *).

Давно желанное слово скоро перейдетъ въ дѣло. Не сегодня—завтра начнутся выборы въ Государственную Думу.

Кому не понятно, какъ важно для Россіи, изъ кого составится Дума? Люди какого направленія, какихъ взглядовъ войдутъ въ Думу?

И невольно забьется сердце, когда подумаешь, какъ могутъ быть проведены выборы, когда вспомнишь, что и въ маленькой области крестьянскаго самоуправленія - „на сходѣ терпѣла обиду сирота и имѣло успѣхъ неправое дѣло богатѣя, такъ какъ послѣдній подъ видомъ благожелательнаго угощенія, успѣвалъ задоб-

სახელმწიფო სათათბირო და ეკლესიის მწყემსი.

(პეტერბურღის მღვდელთა ჯგუფისგან*).

დიდი ხნით სანატრი სიტყვა ჩქარა საქმედ იქცევა. დღეს თუ არა ხვალ დაიწყება არჩევნები სახელმწიფო სათათბიროს წევრთა.

ვის არ ესმის, რა დიდი მნიშვნელობა აქვს რუსეთისთვის, თუ ვინ შედგენს ამ სათათბიროს? რა მიმართულების, რა შეხედულობის წევრები ეყოლება მას?

უნებლიედ გული ძგერას იწყებს, როდესაც მოიფიქრებ, როგორ ჩივილის არჩევნები; როდესაც მოიგონებ, რომ „საგლეხო თვით მართველობის მცირე ოლქში ყრილობის დროს ობოლი შეურაცყოფას ითმენდა, და მდიდრის უსამართლო საქ-

*) ეს წერილი პეტერბურღის მღვდელთა ჯგუფისა მიმართულია სოფლის სამღვდლოებისადმი და ამიტომ ცოტა გველია, — და თავისებური კილოც აქვს. თავის ჰაზრების მხრით ეს წერილი საზოგადოების ყურადღების ღირსია.

*) Отъ группы петербургскихъ священниковъ обращеніе къ сельскому духовенству.



რით თუხ, ოფ კოგო ბოლშე ვსეგო ჯავსილქ ისოღოქ რქენიქ, ჭო ნა-სილქსენო ვორგლასქ ვქ ნაროღოუ ჯივნი მქსტნაქ ადმინისტრაციქ, ბრავ-შაქ პოღქ სოე პოკროვიტელქსო ვოღოღნიქ ექ ლიქქ ვოპრეკი ჯაკონუ დიკოვალა სოღოუ გოთოვიქ რქენიქ“. („ცერკოვ. ვქსტნიქ“ 1905 გ. № 35, „ნოვან ობიჯანოქსოქ პასტირეიქ“).

Какъ бы ни случилось подобнаго и на выборахъ въ Думу.

Хочется молить Бога, хочется просить людей, хочется увещевать, умолять, разъяснять, призывать, чтобы выборы были проведены честно и неподкупно, умно и обдуманно, безъ всякаго вмѣшательства и богатѣевъ—мироѣдовъ и мелкихъ или крупныхъ властей, съ соблюденіемъ интересовъ правды и истины, интересовъ всей Россіи и особенно изнеможденнаго отъ нищеты и приниженнаго безправіемъ народа.

Хочется молиться, чтобы туда вошло какъ можно болѣе людей, близко знающихъ и болѣющихъ нуждами измученной Россіи, умѣющихъ постоять за того, кто стонетъ, кто бѣденъ, кого гнетутъ, кого обижаютъ. А когда вознесешь надъ Россіей, когда окинешъ взоромъ ее, бѣдную, соломенную, полуголодную, темную,—трепетомъ страха всколыхнется сердце. Сумѣетъ ли кормилецъ нашъ темный, забитый нуждой, приниженный богатѣями и властями крестьянинъ, невѣжественный, но гордый приказчинымъ лоскомъ и обхожденіемъ горожанинъ, съ толстымъ карманомъ купецъ, сумѣютъ ли они произвести

მე კი წარმატებაში იყო, რადგანაც მდიდარს შეძლება ჰქონდა გამასპინძლებოდა იმ პირთა, რომელთა ნებაზე უკვე დამოკიდებული იყო საქქმის დაბოლოება, რომ ადგილობრივი ადმინისტრაცია ძალით ერეოდა ხალხის უხვობაში და თვის მფარველობას უწევდა ერთგულთა და კანონის წინააღმდეგ პირდაპირ უკარნახებდა ყრილობას აღერჩია სწორედ ეს პირები.

ვაი თუ ახლაც ასე მოხდეს.

გსურს შევეცდრო ღმერთსა, სობოვო ხალხს, გსურს დაარიგო, ემუდარო, ვან-უმარტო, მოუწოდო, რომ არჩევნებმა ჩაიაროს პატიოსნურად და მოუსყიდველად, ქვიანურად და მოფიქრებულად, ქვეყნის ჰამია მდიდრების და მცირე და დიდის სამსახურის მოხელეების ჩაურვევლად, ისე კი რომ დაცულ იქმნას სიმართლის და ქეშმარიტების ანტერესები, ინტერესები მთელის რუსეთისა და განსაკუთრებით კი—სიღარიბის მიერ დაუძღურებულის უუფლებობით დაჩაგრულის ხალხისა.

გსურს ილოცო, რომ სათათბიროს წევრებად იყვნენ უმეტეს ნაწილად ისეთი ადამიანები, რომელთაც ზედ მიწევნით იციან და გული შესტიკვით წამებულ რუსეთის საქიროებათათვის, რომელთაც შეუძლიათ თავი დასდონ იმის სასარგებლოდ, ვინც გმინავს, ვინც ღარიბია, ვინაც სჩაგრავენ, ვინაც შეურაცხყოფენ. როდესაც ზემხედველობით თვალს გადაავლებ რუსეთს, საწყალს ღონე გამოლეულს, ნახევრად მშობერს, წყვილიდით მოკულს, გული აგიტგერდება შიშის ცახცახით. მო-

выборы? Не обошли бы их? Не подставили бы имъ защитники принципа „все обстоить благополучно“, политическіе старообрядцы, угодныхъ себѣ лицъ? А послѣдніе не сдѣлали бы изъ благодѣтельной Государственной Думы новый департаментъ, требующій только новыхъ налоговъ съ крестьянина? Поймутъ ли они свою высокую ответственную предъ Богомъ и своей возраждающей родиной задачу?

Кто имъ, темнымъ умомъ и сердцемъ, честно, правдиво и безпристрастно разъяснить, что такое Государственная Дума, какое она имѣетъ значеніе для утверждения Божьей правды на землѣ, для устроения Царства Божія въ Россіи, для возрастанія церкви Христовой, для освобожденія изъ подъ вѣкового гнета человѣческой личности и человѣческаго духа?

Одинъ русскій архипастырь уже даль отвѣтъ на этотъ вопросъ. „Долгъ пастыря—выяснить народу всю важность серьезнаго, неподкупнаго отношенія какъ къ дѣлу предстоящихъ выборовъ, такъ и къ дальнѣйшему участию въ государственной жизни страны, указать на тотъ страшный грѣхъ, который бы

ახერხებს თუ ვერა ჩვენი მკაცრული ბნელი გაჭირვებისგან გვეშლი, მდიდრებისგან და უფროსთაგან დაჩაგრული გლეხი, მოახერხებს თუ ვერა გაუნათლებელი, მაგრამ მედიდური ნოქრულის ელვარებით და ქცევით მოქალაქე, და ჯობე ჰსქელი ვაჭარი, მოახერხებენ თუ ვერა არჩევნების მოხდენას?! ვაი თუ მათ ყურადღებაც არ მიაქციონ?! ვაი თუ „ყველაფერი თავის წეს-რიგზეცა“ ს მოძღვრების მიმდევარმა ძველი წესის მომხრე მოხელეებმა მათ მიაჩქონ თვის მიერ მოსაწონი პირები! ვაი თუ ამ უკანასკნელთ გადააქციონ კეთილის მყოფელი სახელმწიფო სათათბირო ახალს დაწესებულებად, რომელიც მხოლოდ ახალ გადასახადებს მოითხოვს გლეხთაგან. შეიგნებენ თუ ვერა ისინი ღვთისა და განათლების გზას დამდგარი სამშობლოს წინაშე თვისს მაღალს პასუხის საგებელს მოვალეობას?!

ვინ განუმარტავს მათ, გულით და ქკუთ ბნელებს, პატიოსნურად, სიმართლით და მიუდგომელად, რა არის სახელმწიფო სათათბირო, რა მნიშვნელობა აქვს საღმრთო სიმართლის დედა-მიწაზე გამტკიცებისა, რუსეთში ღვთის სასუფევლის დამყარებისა, ქრისტეს ეკკლესიის აღორძინებისა, კაცის პიროვნების და კაცის სულის საუკუნოვანის დაჩაგვისაგან განთავისუფლებისათვის?

ერთმა რუსეთის მწყემს მთავარმა უკვე მოგვცა ამისი პასუხი: „მწყემსის მოვალეობაა განუმარტოს ხალხს როგორც მომავალ არჩევნებს, ისე ქვეყნის სახელმწიფო ცხოვრებაში შემდეგს მონაწილეობას მოუსყიდველად და დარბაისლურად ექცეოდეს, უჩვენოს ის საშინელი ცოდვა, რომელსაც თავს იღებს გლეხი,

взялъ крестьянинъ на душу, измѣнивъ изъ-за корысти или страха передъ сильными міра сего указаніямъ своей совѣсти и здраваго смысла. Для выполненія этой задачи духовенство должно приложить всѣ усилія, употребить все свое нравственное вліяніе на народъ. Кромѣ него и лучше его выполнить ее во всей странѣ не въ силахъ ни одна общественная группа, ибо никто не стоитъ такъ близко къ народному сердцу, какъ его пастырь.“ („Церковн. Вѣстникъ“ 1905 г. № 35. „Новая обязанность пастырей“).

Глубоко-справедливы эти слова архипастыря. Именно мы, пастыри, и можемъ и должны предохранить Россію отъ опасности на выборахъ намѣнить изъ-за корысти или страха предъ сильными міра сего указаніямъ своей совѣсти и здраваго смысла. Равнодушныхъ намъ надо одушевить разъясненіемъ всего великаго значенія Государственной Думы для Божіей правды и церкви Христовой. Боязливыхъ намъ надо ободрить, поддержать и предохранить отъ давленія мѣстной администраціи или богатѣевъ. Всѣхъ намъ надо убѣдить, честно, обдуманно и по совѣсти отнестись къ отвѣтственному предъ Богомъ и всей Россіей долгу. Дорогие собратья—пастыри. Напряжемъ всѣ усилія пастырской ревности, на помощь призовемъ въ горячей молитвѣ Бога и горячимъ словомъ убѣдимъ, возбудимъ, возжемъ огненное стремленіе къ честному и правдивому исполненію великаго дѣла выборовъ и участія въ Государственной Думѣ!

Но призывая другихъ къ честному исполненію великаго долга, сами прежде всего постараемся честно,

უკეთუ ანგარების და ან ამ ქვეყნის ძლიერთა წინაშე შიშის გამო თავის სინიღისის და საღის ჭკუის ჩაგონება—ჩვენებას უღალატებს. ამ საქმის შესასრულებლად სასულიერო წოდებაში ყოველი ღონისძიება უნდა იმაროს ღმთელი თვისი ზნობრივად ვალენაც ხალხზე. არც ერთს საზოგადოებრივს ჯგუფს არ შეუძლია, იმის გარეშე, და იმაზე უკეთესად შესასრულოს ეს საქმე მთელს ჩვენს ქვეყანაში, რადგან მწყემსი ყველაზე უფრო ახლო სდგას ხალხის გულთან, ვინც სხვანი. ღრმა სიმართლით სავსეა მწყემსთ-მთავრის ეს სიტყვები. სახელდობრ, ჩვენ მწყემსნი მოვალენი ვართ და კიდევ შეგვიძლია დავიფაროთ რუსეთი იმ საშიშროებისაგან, რომელიც მოელის მას, უკეთუ არ ჩვენებზე აღმოპოვებულნი უღალატებენ თავის სინიღისის და საღის ჭკუის ჩაგონებას ანგარებით, ანუ ამ ქვეყნის ძლიერთა წინაშე შიშის გამო. გულ გრილნი ჩვენ უნდა გავამხნეთ იმის განმარტებით, თუ რა დიადი მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფო სათათბიროს ღვთის სიმართლისა და ქრისტეს ეკლესიისათვის. ვინც შიშობა, მასაც გამხნეება ეჭირება და ამას გარდა მასაც მხარი უნდა მივცეთ და დავიცვათ ადგილობრივი ადმინისტრაციისა და მდიდრების ძალ-მომრეობისაგან. ჩვენ ყველანი უნდა დავარწმუნოთ, რომ პატიოსნებით, მოფიქრებით და სინდისით მოექცენ ღვთისა და მთელის რუსეთის წინაშე პასუხის საგებელ მოვალეობას.

ძვირფასო თანამოძმე — მწყემსებო! ვინმართ მწყემსურის გულმოდგინების ყოველივე ღონე. მხურვალე ლოცვაში მწედ ჩვენდა მოუწოდოთ ღმერთსა, და მხურვალე სიტყვით დავარწმუნოთ, ადვირათ, აღუთოთ



безпристрастно, не подпадая никакому влиянію, соблюдал только интересы правды Божіей и Царствія его, выполнить возложенный на насъ жизнію великій новый пастырскій долгъ. Осторожно, собратья, приступимъ къ выполнению великой задачи. И намъ грозятъ еще большія, чѣмъ самому народу, опасности. И мы сами можемъ измѣнить указаніямъ своей совѣсти, здраваго смысла, и что ужаснѣе, Христовой истинѣ! Можемъ измѣнить либо изъ-за сословной корысти, либо изъ-за вѣкового предразсудка, либо, наконецъ, изъ-за ложнаго мнѣнія.

Первая опасность—сословная корысть—прежде всего можетъ грозить намъ. Подъ видомъ заботы оцблагахъ Церкви Христовой заговорить она въ насъ. Пастырское служеніе принижено, кощунственно попрано, сведено на ремесло. Церковь Христова прислужниками сильныхъ міра сего сплошь и рядомъ превращается въ рабу государства, а пастырь изъ блюстителя правды Христовой дѣлается блюстителемъ политической благонадежности. Матеріальное обезпеченіе пастыря ужасно по своему способу приобрѣтенія!

ყველას ცეცხლებრივი მისწრაფება სახელმწიფო სათათბიროში არჩევნების და მონაწილეობის დიად საქმის პატიოსნურად და სიმართლით აღსასარულებლად.

მაგრამ ვიდრე სხვებს მოუწოდებდეთ დიად მოვალეობის პატიოსნურად აღსასრულებლად, უპირველეს ყოვლისა ჩვენ თვით ვეცადოთ პატიოსნურად, მიუდგომლად, სხვის გავლენის გარეშე აღვასრულოთ დაკისრებული ცვაკრებისაგან დიადი ახალი სამწყემსო მოვალეობა, ისე კი რომ დავიცვათ ამასთანავე ღვთის სიმართლის და მისი სასუფეველის ინტერესები თანამოძმენო! სიფრთხილით მივყოთ ხელი დიადი მოვალეობის აღსრულებას. ჩვენც მოგველის უფრო დიდი საშიშროება, ვინემ ხალხსა. ჩვენც შეგვიძლია ვულაღატოთ სვიანდისის და საღის ქუთის ჩაგონებას და, რაც უფრო საშიშია, ქრისტეს ქეშმარიტების ჩვენებასაც. შეგვიძლია ვულაღატოთ ან წოდებრვის ანგარების გამო, ანუ საუკუნოვანის ცრუმორწმუნოების და ან ბოლოს, ცრუ შეხედულობის გამო. უპირველეს ყოვლისა მოგველის ჩვენ საშიშროება—წოდებრივი ანგარება. ის ჩვენში აღიძვრის ქრისტეს ეკლესიის სიკეთეთათვის ზრუნვის სახით. სამწყემსო მსახურება დამცირებულა, სამარცხვინოდ დათრგუნვილია, უბრალო ხელობასთან შედარებულა. ქრისტეს ეკლესია ამა ქვეყნის ძლიერთა მსახურების მეოხებით გადაქცეულა სახელმწიფოს მონად, ხოლო მწყემსი ქრისტეს სიმართლის დამცველითგან მოიქნელ ფარისევლთა წყალობით გარდაიქვა ზედამხედველად პოლიტიკურის კეთილ-საიმედოებისა. მწყემსის ნივთიერი უზრუნველ-ყოფათვისის შეძენის საშუალების მიხედვით საშინელია.



И вот первая мысль, какая может явиться у насъ, это—воспользоваться такъ или иначе Государственной Думой, чтобы улучшить, возвысить паствы, дать ему просторъ, лучше и инымъ способомъ обезпечить матеріальное положеніе паствы. Въ полонѣ за этими нестложными дѣлами мы можемъ увлечься чисто-сословными интересами; начнемъ писать, говорить, призывать духовенство, агитировать, чтобы принадлежащая намъ по праву $\frac{1}{4}$ или $\frac{1}{5}$ часть влияния при выборахъ была полностью предоставлена духовенству. Увлечемся,—и забудемъ свое паствыское дѣло. Дорогие собратья! Остережемся этого увлечения! Не забудемъ ни на минуту, что мы прежде всего паствы, а не члены государственнаго сословія, прежде всего блюстители и апостолы на землѣ интересовъ Христовой правды, истины и добра! Поэтому не тѣмъ будемъ интересоваться, какое влияние наше сословіе будетъ имѣть на выборахъ, не это будемъ высчитывать четвертыми и пятими долями, не тому будемъ радоваться, что представители нашего сословія могутъ попасть и въ самую Государственную Думу. Будемъ интересоваться тѣмъ, чтобы величайшій государственный актъ былъ понятъ правильно, во всей его глубинѣ и значеніи освободительнаго акта; будемъ думать о томъ, писать, говорить и заботиться, чтобы Государственная Дума оказалась спасительницею Россіи, а не новымъ департаментомъ, чтобы Государственная Дума вывела Россію изъ вѣковъ духовнаго рабства. Будемъ высчитывать, какими долями долж-

да ии პირველი ჰაზრი, რომელიც შეიძლება დაგვებადოს ჩვენ—ისაა, რომ ვისარგებლოთ ასე თუ ისე სახელმწიფო სათათბიროთი, რათა ვავუმჯობესოთ, აღვამაღლოთ მწყემსობა, მიეცეთ მას სიფართოვე, უკეთესად და სხვა საშუალებით უზრუნველ ვკყოთ მწყემსის ნივთიერი მდგომარეობა. ამ გადაუდებელ მიზნების დენაში ჩვენ შეგვიძლია გავვიტაცოს წმინდა-წოდებრივმა ინტერესებმა; დავიწყებთ წერას, ლაპარაკს, მოუწოდებთ სამღვდელოებას, დავიწყებთ აგიტაციას (მოქმედებას), რათა ერთი მეოთხედი ან ერთიმეხუთედი გავლენისა, არჩევნების დროს, რაიც გვეკუთვნის უფლებით, სავსებით მიეცეს სამღვდელოებას, გავვიტაცებთ ეს და დავივიწყებთ სამწყემსო საქმეს. ძვირფასო თანამოძემებო! მოვერიდოთ ამ გატაცებას. ნურც ერთს წუთს ნუ დავივიწყებთ, რომ ჩვენ უპირველეს ყოვლისა—მწყემსნი ვართ, და არა სახელმწიფო წოდების წევრები, უპირველეს ყოვლისა ვართ ამ ქვეყნად ქრისტეს სიმართლის, ქეშმარიტების და სიკეთის დამცველნი და მოციქულნი. ამის გამო ის კი არ უნდა გვაინტერესებდეს, თუ რა გავლენა ექნება ჩვენს წოდებას არჩევნებზე,—ეს კი არ უნდა ვთვალთ ხეოთხედობით და მეხუთედობით, ის კი არ უნდა გვახარებდეს, რომ ჩვენის წოდების წარმომადგენლებს შეუძლიათ მოხვედრა თვით სახელმწიფო სათათბიროში. ის უნდა გვაინტერესებდეს, რომ უდიდესი სახელმწიფო განჩინება სისწორით შეგვებულ იქმნას, მეულის მისის სიღრმით და განმათავისუფლებელის განჩინების მნიშვნელობით; ის ვიფიქროთ, ის ვწეროთ, ის ვილაპარაკოთ, იმის შესახებ ვიზრუნოთ, რომ სახელმწიფო სათათბი-

ны быть представлены в Думу радѣтели правды, блага народнаго, его духовной свободы, чтобы Дума не превратилась въ обычную ревизионную комисію, члены которой, проживъ въ Петербургѣ какъ можно больше дней въ интересахъ наибольшаго количества казенныхъ десятирублевокъ, скажутъ: все обстоитъ благополучно.

Будемъ высчитывать долю и своего вліянія на выборахъ, но вліянія пастырскаго, а не сословнаго, будемъ агитировать за это вліяніе, чтобы удержать боязливаго отъ подачи голоса за богатѣя по страху или по благодарности за угощеніе, чтобы побудить къ подачѣ голоса за честнаго, самоотверженнаго блюстителя блага народнаго. Государственная Дума даетъ народу право на самодѣятельное участіе въ государственной жизни страны. Пусть же съ самаго зарожденія Думы народу будетъ дана самодѣятельность. Будемъ же выше, шире и глубже сословія, будемъ пастырями, блюстителями блага народнаго, блага своихъ пасомыхъ.

Тѣмъ осторожнѣе будемъ къ звучащему въ насъ сословному голосу, что онъ незамѣтно завлечетъ насъ въ другую, болѣе страшную опасность—въ вѣковой предразсудокъ,

რო გახდეს რუსეთის მხსენლად, და არა ახალს დეპარტამენტად, რომ სახელმწიფო სათათბირომ გაათავისუფლოს რუსეთი საუკუნოვანის სულიერის მონობისაგან. ის ვიანგარიშოთ, თუ რამდენი წილი შეხვდებათ სახელმწიფო სათათბიროში სიმართლისათვის, ხალხის სიკეთისა და მის სულიერი თავისუფლებისათვის თავდადებულებს, რომ სათათბირო არ გახდეს ჩვეულებრივს სარევიზიო კომისიად, რომლის წევრები ეცდებიან მეტს ხანს იცხოვრონ პეტერბურღში და რაც შეიძლება მეტი აიღონ სახაზინო ათ-მანეთიანები და ბოლოს იტყვიან: ყოველივე წეს-რიგით მიდის.

ვიანგარიშოთ ჩვენი გავლენის წილიც არჩევნების ჟამს, მაგრამ მწყემსურის გავლენისა, და არა წოდებრივისა, ვიმოქმედოთ ამ გავლენის გასაძლიერებლად, რათა ამითი ვემსახუროთ სიმართლის ინტერესებს, რომ შშიშარას დაუშალოთ მისცეს ხმა მღიღარს შიშის და ან დაპატიქებისათვის მაღლობის გამო, რომ შთავაგონოთ მისცეს ხმა პატიოსანის, ხალხის სიკეთისათვის თავგანწირულის მცველის აღსარჩევად. სახელმწიფო სათათბირო ხალხს აძლევს უფლებას მიიღოს თვით-მოქმედებითი მონაწილეობა ქვეყნის სახელმწიფო ცხოვრებაში. დაე ხალხს სათათბიროს დაწყების პირველ დღემლის მიეცეს თვით-მოქმედება. ვეგნეთ ჩვენს წოდებზე უმაღლეს, უგანიერეს და უღრმეს, ვიყვნეთ მწყემსნი, ხალხის სიკეთის, ჩვენის სამწყსოს სიკეთის დამცველნი.

მით უფრო ფრთხილად უნდა მოვექცეთ ჩვენს შინაგანს ბუნებაში მბგერავს ხმას, რომ ის შეუმჩნეველად მიგვიყვანს მეორე, უფრო საზარელ საშიშროებასთან. ეს საშიშ-



какъ завлечь онъ нашихъ предше-
ственниковъ. Мы разумѣемъ въѣв-
шуюся въ плоть и кровь нашей
церковной жизни связь церкви съ
государствомъ, превратившую на
Руси церковь Христову, которую
врата ада не одолѣютъ, въ вѣдом-
ство православнаго исповѣданія,
которое одолѣваетъ каждый болѣе
или менѣе твердый администраторъ
губерніи, поставившую кощун-
ственно главой на мѣсто вѣчной
Главы—Христа порой невѣрующаго
консисторскаго секретаря.

Когда начинаютъ разсуждать, что
отъ участія духовенства на выбо-
рахъ можетъ произойти только
польза и когда тутъ же сейчасъ
прибавляютъ, что «особенное зна-
ченіе участіе духовенства въ выбо-
рахъ въ Государственную Думу мо-
жетъ имѣть въ западныхъ и дру-
гихъ окраинныхъ губерніяхъ нашего
обширнаго отечества, гдѣ духовен-
ство едва ли не единственный на-
дежный оплотъ русскихъ государ-
ственныхъ началъ»,—мы съ грустью
видимъ, какъ опасность сословной
корысти переходить въ еще болѣе
страшную для церкви Христовой и
Божьей правды опасность вѣкового
предразсудка.

И понятно,--это совершенно по-
слѣдовательно. Разъ паство—
сословіе, оно должно служить госу-
дарственнымъ интересамъ, и чѣмъ
болѣе привилегій даетъ ему госу-

როგბა—საუკუნოვანი ცრუ მორწმუნე-
ნობაა, სწორედ ისე მიგვიყვანს,
როგორც მიიყვანა ჩვენი წინა-მოა-
დგილები. ჩვენ ვიგულისხმებთ ჩვენი
საეკლესიო ცხოვრების ძვალსა და
რბილში გამჯდარს კავშირს ეკლესი-
ისისას სახელმწიფოსთან, იმ კავშირს,
რომელმაც რუსეთში ქრისტეს ეკ-
ლესია, რომელსაც ბქენი ჯოჯო-
ხეთისანი ვერ მოერევიან, გახადა
მართლმადიდებელ აღსარების უწ-
ყებად, რომელსაც (უწყებას) სძლევს
გუბერნიის მეტად თუ ნაკლებად
მტკიცე მოხელე, კავშირს, რომელ-
მაც ეკლესიის თავად, სიმარადისო
თავის ქრისტეს მაგივრად, სამარცხვი-
ნოდ დაადგინა, ზოგჯერ ურწმუნო,
კონსისტორიის მდივანი.

როდესაც მსჯელობენ, რომ არჩე-
ვებში სამღვდელოების მონაწილე-
ობას მხოლოდ სარგებლობის მოტა-
ნა შეუძლია და როდესაც იმ წუთ-
შივე იქვე დასძენენ, რომ განსაკუ-
თრებული მნიშვნელობა შეუძლია
ჰქონდეს სახელმწიფო სათათბიროს
არჩევნებში სამღვდელოების მონაწი-
ლეობას ჩვენი ვრცელი მამულის
დასაველეთის და სხვა განაპირა ქვე-
ყნების გუბერნიებში, სადაც სასუ-
ლიერო წოდება თითქმის ერთად ერ-
თი საიმედო ბურჯია რუსული სა-
ხელმწიფო და ეროვნულ ინტერესე-
ბისა, ჩვენ სამწუხაროთ ვხედავთ, თუ
როგორ ხდება წოდებრივის ანგარე-
ბის საშიშროება საუკუნოვანის ცრუ
მორწმუნეობის საშიშროებად, რომე-
ლიც მეტად მავნებელია ქრისტეს
ეკლესიისა და ღვთის სიმართლისა-
თვის.

მართლაც—ეს სწორედ ასე უნ-
და მოხდეს. თუ მწყემსობა—წოდებაა,
ის უნდა ემსახუროს სახელმწიფო
ინტერესებს და, რაც მეტს განსაკუთრ-

дарство, тѣмъ болѣе оно будетъ требовать услугъ себѣ.

Когда твердятъ даже съ церковнаго амвона, что православіе въ своихъ успѣхахъ обусловливается существующей формой правленія, неразрывно съ нимъ,—мы съ ужасомъ видимъ, какъ изъ-за вѣкового предразсудка попирается, принимается церковь.

Ужасъ, кощунство этого связыванія судьбы вѣчной вселенской церкви съ временной частной формой государства въ томъ, что этотъ почтенный, только не для церкви, союзъ переходитъ въ презрѣнную связь съ полицейскимъ участкомъ. Святыя установленія церкви кощунственно превращаются тотчасъ же послѣ союза государствомъ въ средства сыска и одѣнки политической благонадежности, а пастырѣ становится помощникомъ жандармскаго полковника, станового пристава, даже урядника. Богослуженіе, проповѣдь святотатственно дѣлаются изъ средствъ насажденія правды Христовой средствомъ политической пропаганды. Тогда пастырѣ начинаетъ цѣнить людей не по тому, насколько образъ Божій развитъ, а потому, насколько они благонадежны, съ точки зрѣнія полицейскаго участка. Тогда пастырѣ впадаетъ въ такіа кощунственные недѣльности, что отказывается молиться за человѣка, потому что онъ другого политическаго лагеря, иныхъ политическихъ убѣжденій. Тогда пастырѣ молчитъ, когда пре-

ებულს უპირატესობას და წყალობის
აძლევს მას სახელმწიფო, მით უფრო-
მეტსსამსახურს მოსთხოვს თვის სა-
სარგებლოდ.

როდესაც ამტკიცებენ საუკეთესოსა
ეკლესია კათედრიდამაც კი,—რომ
მათლ-მადიდებლობის წამატებანი და-
მოკიდებულისა სახელმწიფო გამგეობის
არსებულს ფორმასზე, მასთან განუ-
ყრელად შეკავშირებულია, — ჩვენ
აღშფოთებით ვხედავთ,—თუ საუკუ-
ნოვანის ცრუმორწმუნეობის გული-
სათვის როგორ ითრგუნება, მცირ-
დება ეკლესია.

საზარლობა, ღიზლობა სამარადი-
სო მსოფლიო ეკლესიის ბედის სახე-
ლმწიფოს დროებითს კერძო ფორმას-
თან შეკავშირებისა იმაში გამოისახე-
ბა,—რომ ეს საპატიო,—მხოლოდ
არა ეკლესიისთვის, კავშირი გარდა-
იქცევის საპოლიციო გამგეობასთან
საზიზღარს კავშირად, შეკავშირდება
თუ არა ეკლესია სახელმწიფოსთან,
—იმ წამსვე ეკლესიის წმიდა დაწე-
სებულებანი გარდაიქცევა ბეზღობის
და პოლიტიკურ კედელ-საიმედოების
დაფასების საშუალებად, — ხოლო
მწყემსი აღასრულებს ჟანდარმთა პოლ-
კოვნიკის, ბოქაულის, ანუ ურიადნი-
კის თანაშემწის მოვალეობას,—ღვ-
თისმსახურება, ქადაგება მკრეხელუ-
რად ქრისტეს სიმართლის და-
სანერგი საშუალების ნაცვლად,
პოლიტიკური პროპაგანდის (მოძ-
ღვრების, სწავლის) საშუალებად.
მაშინ მწყემსი აფასებს ამა თუ იმ
ადამიანს, — არა იმის მიხედვით,
თუ როგორ განვითარებული აქვს სა-
ხე ღვთისა, არამედ იმის მიხედვით,
თუ როდენ კეთილსაიმედოა იგი პო-
ლიციის გამაგეობის ჰზრით. მაშინ
მწყემსი შთავარდება ისეთს სამარც-



ступно молчать, когда правда по-
вирается, слабый пригнетается; тог-
да пастыря уже нѣтъ, а только
ремесленникъ — требосправитель,
прислужникъ сильнымъ міра сего.
О, Господи! доколѣ все это? доколѣ
пастырь твой будетъ освящать не-
правду, обиды и грабежъ? доколѣ
сомкнуты будутъ государственною
печатью уста пастыря твоего?

Остережемся, братья, этого ко-
шунственного союза. Лучше про-
молчимъ, чѣмъ говорить о Госу-
дарственной Думѣ въ цѣняхъ и пу-
тахъ этого союза, если не хотимъ
запятнать себя навѣки постыднымъ
клеймомъ губителей Россіи, гаси-
телей возрождающейся въ ней жиз-
ни. Тогда поборники правды, радѣ-
тели блага народнаго будутъ для
насъ не надежными членами Госу-
дарственной Думы, а поборники зла,
безправія и насилія, радѣтели своихъ
и такъ туго набитыхъ кармановъ
будутъ для насъ лучшими членами.
О, нѣтъ! Лучше промолчимъ!

Тогда въ Государственную Думу
своимъ вліятельнымъ словомъ и по
количеству и по авторитету будемъ
рекомендовать не самоотвержен-
ныхъ борцовъ за правду и благо на
родное, но всѣхъ, кто еще не по-
лучилъ теплаго мѣстечка при ста-
рыхъ департаментахъ, всѣхъ, кто

ხენო უმართებულობაში — რომელიც სხვა პოლიტიკურს ბანაკს ეკუთვნის, სხვა პოლიტიკურ რწმუნათა მალიარებული იყო. მაშინ მწყემსი გაჩუმებულია, როდესაც გაჩუმება — დანაშაულობაა, როდესაც სიმართლე ითვლება, სუსტი იზაგრება; მაშინ მწყემსი აღარაა, ის ხელოსანია, წესის აღმსრულებელი, ამა ქვეყნის ძლიერთა მსახური. ჰოი უფალო, ვიდრემდის ესე ყოველი? ვიდრემდის შენი მწყემსი აკურთხევს უსამართლოებს, შეურაცყოფას, ცარცვა-გლეჯას?! ვიდრემდის შეკრულ იქნებიან ბავენი მწყემსისა შენისა-ნი სახელმწიფო ბეჭდით?

გაუფრთხილდეთ, ძმანო, ამ სა-
მარტხენო კავშირს. უმჯობესია სულ
გაჩუმდეთ, ვინემ ვილაპარაკოთ სა-
ხელმწიფო სათათბიროს შესახებ ამ
კავშირის ბორკოლებს და ჯაქვებს
ქვეშე, თუ არ გვსურს სამარადისო
ჩირქი მოვცხოთ ჩვენს სახელს და
გვეწოდოს რუსეთის დამღუპველნი,
ჩამკრობელნი ახლად-გაფურქვნილის
მისის ცხოვრებისა. მაშინ სიმართ-
ლისათვის მებრძოლნი, ხალხის სი-
კეთისათვის თავდადებულნი იქნებიან
ჩვენთვის სახელმწიფო საბჭოს არა
საიმედო წევრები; ხოლო ბოროტის
მთესველნი, მოციქულნი უუფლე-
ბობისა და ძალ-მომრეობისა, შურ-
ნველნი თავისი უიმისოდ სქლად გა-
ტენილი ჯიბეებისა, იქნებიან ჩვეთვის
საუკეთესო წევრები! არა! უკეთესია
გაჩუმდეთ.

მაშინ სახელმწიფო სათათბიროს-
თვის ჩვენის გავლენიანის სიტყვით
ხალხს ვურჩევთ აღირჩიონ არა სი-
მართლისა და ერის სიკეთისათვის
მებრძოლნი, არამედ ისეთები, რომ-
ელთაც ვერ მოახერხებს თბილი ად-
გილი მიეღოთ ძველს დეპარტამენ-

падокъ на казенныя десятирублевки: пусть не будетъ этого кощунства, этой кѣмѣны народу, прикрытой именемъ Божиимъ! Лучше промолчимъ!

Если же хотимъ стать въ ряды истинныхъ заботниковъ о Россіи, порвемъ связывающія насъ пути кощунственнаго союза. Выставимъ принципъ и никогда не отступимъ отъ него: церковь независимая не обуславливается никакими формами государственной жизни, свободная церковь, самодовлѣющая, самоцѣльная, не входящая, какъ часть, во что-нибудь, но сама способная заключить въ себѣ все, какъ части.

Будемъ вѣрны и послѣдовательны этому принципу!

Церковь — независима, — потому она не нуждается въ помочахъ или указаніяхъ, такъ какъ сама даетъ помочи, сама указываетъ пути; не желаетъ она потому и всероссійскаго церковнаго собора, дарованнаго Думой или кѣмъ-либо другимъ; она сама должна дать себѣ соборъ, когда ей, церкви, а не кому-либо постороннему, покажется это необходимымъ.

Церковь — свободна, — потому униженно для нея думать, что кто-нибудь долженъ дать ей свободу, какъ Александръ II далъ свободу крѣпостнымъ. Она сама во всей совокупности своихъ членовъ явно, днемъ, а не тайкомъ — канцелярски — должна дать свободу. Церковь должна быть свободна вездѣ и всегда, при всѣхъ обстоятельствахъ жизни, при всѣхъ формахъ правленія. Церковь выше и шире всякаго *государства*, всякой національности, всякой партійности.

ტებში, ყველა მათ, რომელთაც ცნებებათ სახაზინო ათმანეთიანები: დაენუ იქნება ეს სამარცხვინოება, ეს დალატი ხალხისა, ღვთის სახელით დაფარული! უკეთესია გაეზმდეთ!

თუ გვსურს გავხდეთ რუსეთის ქეშმარიტ მზრუნველებად, გავწყვიტოთ სამარცხვინო კავშირის ჩვენი შემოკველი ბორკილები, წამოვაყენოთ მცნება და აღარ გადავთქვათ იგი: ეკლესია დამოუკიდებელი, შეუზღუდავი სახელმწიფო ცხოვრების ამა თუ იმ ფორმით, თავისუფალი ეკლესია, თვით-კმაყოფილი, თვითფასოვანი, რომელიც არც ერთ რისამე ნაწილს არ შეადგენს, მაგრამ კი — ძალუმს თვის შორის მოათავსოს ყოველივე, როგორც ნაწილები.

ვიყენეთ ერთგულნი და მიმდევარნი ამ მცნებისა! ეკლესია — თავისუფალია, ამიტომ იმას არ ესაჭიროება შევლა ანუ ჩვენება, რადგან თვით აძლევს შევლას, თვითაა გზის მაჩვენებელი; არ სურს მას სრულიად რუსეთის საეკლესიო კრება, მონიჭებული სათათბიროს ან სხვა ვისმეს მიერ; მან თვითონ უნდა მისცეს თავისთავს კრება, როდესაც თვითონ და არა უცხო ვინმე, ამას საჭიროდ დანიხავს. ეკლესია თავისუფალია და ამიტომ იმისთვის დამამკირებელია იფიქროს, რომ ვინმემ უნდა მისცეს იმას თავისუფლება, როგორც ალექსანდრე მეორემ მისცა თავისუფლება გლეხებს. იმან თვითონ ყველა თავის წევრებთან ერთად უნდა მოსცეს ცხადად, ღღისით და არა საიდუმლოდ, — კანცელიარულად — თავისუფლება. ეკლესია უნდა იყვეს თავისუფალი ყოველგან და ყოველთვის, ცხოვრების რა გარემოებაც, გამგეობის რომელი ფორმაც უნდა იყვეს. ეკლესია ყოველს სახელმწიფოზე, ერსა და პარტიაზე მაღლა სდგას და მათზე უფრცესია.

Вспомнимъ золотое слово о въ-
роисповѣданіяхъ митрополита Пла-
тона: люди настроили перегородки,
но овѣ до Бога не доросли. Онъ
съ высоты небесъ всёхъ видитъ.

Такъ и церковь съ своей міровой
высоты и широты видитъ всёхъ, не
исключаетъ никого. Для церкви
нѣтъ эллина или іудея, раба или
свободнаго, варвара или скѣва. Для
церкви есть только люди, которыхъ
она должна созидать въ сыновъ
царства Бога Живаго.

Не то мы хотимъ сказать, что
церковь равнодушна къ земной
жизни, далека отъ нея, что для нея
безразлична форма правленія.

Церковь—совѣсть народная, міро-
вая. Какъ такая, церковь должна
дать оцѣнку каждому явленію, но
не съ какой-либо иной точки зрѣ-
нія, какъ съ точки зрѣнія Христо-
вой правды и истины. Церковь
можетъ осудить одну форму го-
сударства, и признать другую,
предпочесть одну форму дру-
гой. Но связать себя церковь не
можетъ ни съ одной формой, потому
что церковь вѣчна, а формы—вре-
менные, переходящи.

И Государственная Дума должна
быть оцѣниваема и разъясняема съ
этой же точки зрѣнія Христовой прав-
ды. Не съ той точки зрѣнія, насколь-
ко она думаетъ о церкви, какую роль
даетъ или дать духовенству. Это

გაიხსენოთ მიტროპოლიტის
პლატონის ოქროს სიტყვები სარწ-
მუნოების სხვადასხვა აღსარებათა
შესახებ: ხალხმა აღაშენა კედლები,
—მაგრამ კედლებმა კი ღმერთამ-
ლის ვერ მიაღწია. ის ყველას უც-
ქერის ცის სიმაღლიდან.

ესრედ ეკლესიაც თვისი მსოფ-
ლიო სიმაღლისა და სიერციდან ხე-
დავს ყველას, ისე რომ არავის არ
სტოვებს უყურადღებოდ ეკლესიის-
თვის არაა არც ელლინი (ბერძენ-
ნი), არც ებრაელი, მონა, გინაზნა-
ური, ბარბაროსი და სკვითი. ეკლე-
სიისთვის არსებობს მხოლოდ ხალხი,
რომელსაც ის ამზადებს შვილ ღვთი-
სა-ყოფად და შვილ-ყოფად ცხოვ-
ელი ღვთის სასუფეველისა.

იმის თქმა კი არ გვინდა, რომ
ეკლესია ვითომც გულგრილათ უც-
ქეროდეს სოფლის ცხოვრებას,
—მისგან შორს იყვეს, რომ მის-
თვის სულ ერთი არ იყვეს გამგეობის
თითოეული ფორმა.

ეკლესია—ხალხის სინიდიისა, მსო-
ფლიო სინიდიისა. როგორც ასეთმა,
—ეკლესიამ უნდა მსჯავრი დასდოს
თითოეულს მოვლენას, —მაგრამ ისე
კი რომ ამ დროს ხელმძღვანელობ-
დეს ქრისტეს სიმართლითა და ჭეშ-
მარიტებითა. ეკლესიას შეუძლია და-
გმოს სახელმწიფოს ერთი ფორმა
და მიიღოს მეორე, მაღლა და-ყენოს
ერთი ფორმა მეორეზე. მაგრამ ეკ-
ლესიას არ შეუძლია შეუკავშირდეს,
შეესისხლობორცოს რომელსამე ფო-
რმას, —რადგან ეკლესია საუკუნოა,
—ხოლო ფორმები—დროებითი და
წარმავალია.

სახელმწიფო სათათბიროც ამ აზ-
რის მხრით უნდა იქმნას დაფასებუ-
ლი და განმარტებული, მაგრამ იმ
აზრის მხრით კი არა, რამდენად სა-
თათბირო ფიქრობს ეკლესიის შესა-
გ



кастовая точка зрѣнія; ея не должно быть въ представителяхъ истинной церкви, какъ совѣсти народной. И не съ той точки зрѣнія надо говорить пастырю о Государственной думѣ, насколько можно ждать отъ Думы новыхъ привилегій, новыхъ милостей, покровительства. Это-рабская точка зрѣнія; ея тѣмъ болѣе не должно быть въ представителяхъ церкви, какъ совѣсти народной. Надо говорить пастырю о Государственной Думѣ съ той точки зрѣнія, насколько Дума поведетъ народъ къ правдѣ Христовой, насколько она способна освободить народъ отъ вѣкового духовнаго рабства, насколько она можетъ дать народу истинную общественную жизнь, удовлетворить его огненную жажду правды и высшей истины, насколько она поведетъ нашъ народъ къ Богу.

Вотъ тутъ намъ, пастырямъ, надо приложить всѣ усилія, употребить все свое нравственное вліяніе на народъ, чтобы Государственная Дума дала выходъ русской душѣ изъ той тины и сѣтей, изъ той бѣличьей клѣтки, въ которой оказалась она теперь.

Но тутъ можетъ предстать новая, еще болѣе страшная, хитрая опасность ложнаго мнѣнія. Мы разумѣемъ тоже всосавшееся въ плоть и кровь нашу, вбитое въ наши головы на школьной скамьѣ ложное понятіе христіанства, его основнаго смысла и задачи. По этому понятію христіанству нѣтъ дѣла до земли; его

неб, — რა როლს აძლევს ანტიმისციკმს ის სამღვდლოებას. ეს წოდებრივი თვალ-ხედვის წერტილია; ეს კი არ უნდა ჰქონდეს ქეშმარიტის ეკლესიის წარმომადგენლებსა, რადგან ქეშმარიტი ეკლესია თვითხალხის სინიღისია. მწყ. მსპა სახელმწიფო სათათბიროს შესახებ არ უნდა ილაპარაკოს, იმ აზრის მიხედვით, თუ რა განსაკუთრებულს უპირატესობას მისცემს საღვდლოებას, უბოძებს ახალს მოწყალებას, აღმოუჩინს ახალს მფარველობას. ეს მონურთი შეხედულობაა; ასეთი შეხედულობა არ უნდა ჰქონდეს წარმომადგენლებს ეკლესიისას, როგორც სახალხო სინიღისისას. სახელმწიფო სათათბიროს შესახებ იმ მხრით უნდა ვილაპარაკოთ, — თუ ვითარ შეუწყობს ხელს ქრისტიანული სიმართლის დამყარებას, — რამდენად შესძლებს ხალხის გათავისუფლებას დიდნოვანი სულთიერი მონობისაგან, თუ ვითარ შესძლებს მიანიჭოს ხალხს ქეშმარიტი საზოგადოებრივი ცხოვრება, თაკმაყოფილოს მისი ცეცხლებრივი წყურვილი სიმართლისა და უმაღლესის ქეშმარიტებისა, — ვითარ შესძლებს მიიყვანოს ჩვენი ერი ღვთისათანა.

აი აქ უნდა იხმაროს მწყემსმა მთელი თავისი ძალღონე, მთელი თვისი ზნეობრივი გავლენა ხალხზე, რომ სათათბირომ გაათავისუფლოს რუსის სული იმ წუშმისა და ბადისგან, იმ საციყვო გალიისგან, რომელშიაც დღეს იმყოფება.

მაგრამ აქ შეიძლება გაჩნდეს ცრუ აზრის კიდევ უფრო საზარი, მოხერხებული საშიშროება. ჩვენ ვიგულისხმებთ ჩვენს ძვალხა და რბილში გამჯდარს, სკოლაში შეთვისებულს ქრისტიანობის, მისი ძირითადი აზრის და დანიშნულების შეგნებას. ამ შეგნების ძალით, ქრისტიანობას



задачи выше, внѣ земли; по этому пониманію земля — помѣха небу, плоть-враждебна духу; отсюда задача христіанина развязаться съ землею, покончить съ нею всякіе счеты, а плоть умертвить въ себѣ. *Mirъ во зль лежитъ*. Апостоль Іоаннъ говоритъ далѣе: „*не любите, не привязывайтесь къ міру въ этой оболочкѣ зла.*“ А ложное пониманіе идетъ дальше и говоритъ: бросьте міръ, съ отвращеніемъ оттолкните его, бѣгите отъ міра.

Пастыри-собратья, гдѣ же въ этомъ пониманіи побѣда міра, побѣда зла. Кто бѣжитъ, тотъ побѣжденъ. Христосъ на потокѣ Кедронскомъ молится объ апостолахъ: „*Не молю, чтобы Ты взялъ ихъ изъ міра, но чтобы сохранилъ ихъ отъ зла* (Іоан. XVII, 15). *Какъ Ты послалъ Меня въ міръ, такъ и Я посылаю ихъ въ міръ* (18).“ Знаетъ христіанство въ міръ идетъ, а не отъ міра другихъ влечетъ.

Пастыри-собратья, развѣ не слышится намъ въ этомъ ложномъ пониманіи фарисейскаго тона? Христосъ ѣсть и пьетъ съ мытарями, а фарисеи говорятъ, что Онъ, если святой, долженъ презрѣть мытарей и идти къ нимъ, праведникамъ. Запомнимъ, во всей глубинѣ примемъ отвѣтъ Христа: *не здоровые имеютъ нужду во врачѣ, а больные.*

Земля со времени грѣха Адамова больна; міръ стонетъ, скрипитъ, какъ испорченная могила. Христосъ и пришелъ въ больной, испорченный

საქმე არა აქვს სოფელთან, მისი ამოცანები უმაღლესია; მიწის გარეშეა, ამ შეგნების მეოხებით, მიწაცის მტერია, ხორცი კი—სულისა; აქედან—ქრისტიანის დანიშნულებაა—მოშორდეს მიწას, გამოემშვიდობოს მას, ხოლო ხორცი მოიკლას. დედამიწა ბოროტებაზე დგას. მოციქული იოანეც იტყვის: „*ნუ გიყვართ, ნუ შეემსჯვალებით სოფელს, ბოროტის სახვევით მოსილს!*“ უფრო მეტსაც იტყვის ეს ცრუ შეგნება: *დაუტევეთ სოფელი, ზიზლით ჰკარით მას ხელი, ივლტოდეთ მისგან.*

მწყემსნო—მოძმენო, სადაა ამ შეგნებაში ძლევა სოფლისა, ძლევა ბოროტისა. ვინც გაიქცა, ის, ძლეულია. ქრისტე კედრონის ნაკადულზე ლოცულობს მოციქულთათვის: არა იმას გთხოვ, რათა წარიყვანო იგინი სოფლიდან, არამედ რათა დაიცვა იგინი ბოროტისაგან. (იოანე XVII, 15). ვითარცა შენ მომაგლინე სოფლად, აგრეთვე მე მივაგლინებ მათ სოფლად“ (18). მაშასადამე, ქრისტიანობა სოფლად მოდის და არა სხვებს გაიწვევს სოფლიდამ, აშორებს მას.

ძმანო! ქრისტიანობის ცრუ შეგნებაში ფარისევლური კილო მოჩანს. ქრისტე სჯამს და სვანს მეზვერეებთან, ხოლო ფარისევლები აპობდენ, რომ თუ ქრისტე წმიდაა, უნდა ზიზლით უცქეროდეს მეზვერეებს, და იმყოფობდეს მათთან, მართლებთან (ფარისევლებთან). დავიანახოვროთ მტკიცედ, შევიგნოთ აზრი ქრისტეს პასუხისა: არა ცოცხალთა (ჯანსაღთა) უხმთ (სჭირდებათ) მკურნალი, არამედ სნეულთა.

ადამის ცოდვის დროიდან დედამიწა სნეულია, ქვეყანა გმინავს, ქრიალებს; როგორც მოშლილი მ ნქანა,



გრძხომ მირზე; и мы, пастыри, по примѣру Христа, должны не бѣжать, не отвращаться отъ міра, а идти въ міръ, чтобы оживотворить, исцѣлить его истиною Христовою; не звать другихъ отъ міра, а побуждать къ жизни въ міръ по Христовой правдѣ.

Больной лежитъ въ жару, мечется въ бреду, а ложное пониманіе христіанства говоритъ: „Уйдите отъ него, онъ во злѣ лежитъ. Идите, запирайтесь въ свои кельи, спасайте свои собственныя души.“

Страшно это ложное пониманіе христіанства тѣмъ, что подъ его влияніемъ мы, пастыри, можемъ не только обойти своимъ вниманіемъ величайшій актъ въ жизни Россіи, но отнести къ нему враждебно, признать этотъ актъ безбожнымъ.

Чтобы предохранить себя отъ этой опасности, намъ надо помнить, что христіанство не проѣздной билетъ со станціи „земля“ на станцію „небо“, что христіанство не пренебрегаетъ землею, но стремится возвести ее до неба, осолить ее истиною, сквасить правдою. Христіанство не отвращается отъ большого зломъ и неправдой міра, но имѣетъ задачею своею излѣчить его, сдѣлать его царствомъ Бога Живаго. Христіанство любитъ землю, какъ только можетъ любить Богъ, любитъ спасающею, возраждающею, оживотворяющею и одухотворяющею любовію, любитъ каждый листикъ, каждую соломенку. Потому никто не стоитъ ногами на землѣ и другихъ не ставитъ, никто

ქრისტე მოვიდა სოფლად, რომელსაც იყო სწული და წამხდარი ცოცხალად. და ჩვენ, მწყემსები, ქრისტეს მსგავსად, კი არ უნდა გაუბოდვით სოფელს და გვეჯავრებოდეს იგი, არამედ მივიდოდეთ სოფლად, რათა ცხოველ ვყოთ იგი, გავკურნოთ ქრისტეს ქეშმარიტებით, სხვებს კი არ უნდა ვაძიულვებდეთ სოფლის დატოვებას, არამედ ცხოვრებასა სოფლად ქრისტეს სიმართლის თანახმად.

ავთმყოფს სიცხე აქვს და სწევს, ბოდავს, —ხოლო ქრისტიანობის ცრუ შეგნება კი ამბობს: «მიშორდიო მას, ის ბოროტებაში სწევს. წადით, შეიკეტეთ თქვენს სავანეებში, აცხოვენთ თქვენი საკეთარი სულეები“.

საშიშოა ქრისტიანობის ეს ცრუ შეგნება იმიტი, რომ მისის გავლენის ქვეშ, ჩვენ, მწყემსებს, შეგვიძლია არა თუ მხოლოდ ყურადღება არ მივაქციოთ რუსეთის ცხოვრების უდიდებულესს აქტს (განწინებას). არამედ მოვექცეთ მტრულად, ვუწოდოთ მას უღვთო აქტი.

რომ დავიცვათ ჩვენი თავი ამ საშიშროებისგან, უნდა გვახსოვდეს, რომ ქრისტიანობა მატარებლის სამგზავრო ბილეთი კი არაა სადგური-დამ დედა-მიწა «სადგურამდის», „ცა“, რომ ქრისტიანობას სოფელი კი არ სძულს, არამედ სცდილობს ის აღამაღლოს ცაშიდს, მარილყულ ჰყოს ის ქეშმარიტებით, და გააღვივოს სიმართლით. ქრისტიანობა ზურგს კი არ შეაქცევს ბოროტებით და უსამართლოდ სწულს ქვეყანას, არამედ მიზნად აქვს განკურნოს იგი, გარდაქმნას იგი ცხოველ ღვთის სასუფეველად. ქრისტიანობას უყვარს ქვეყანა სწორეთ ისე, როგორც შეუძლია სიყვარული ღმერთსა, უყვარს მაცხოვრებელის, განმახლებელის,



такъ не ощущаетъ землю, какъ христіанство. Всѣ другія ученія заставляютъ человѣка либо ходить на ходуляхъ, либо пресмыкаться по землѣ; только христіанство ставитъ человѣка на обѣ ноги на землю. Всѣ другія ученія либо закрываютъ глаза предъ зломъ, либо угнетаютъ человѣка зломъ, только христіанство насколько ясно показываетъ человѣку зло, настолько же ярко открываетъ и силу добра.

Всѣ другія ученія одѣваютъ на сознание человѣка какъ-бы шоры, суживаютъ его сознание, ограничиваютъ его свободу мысли, только христіанство даетъ сознанию полную ширь, глубину и высоту, воспитываетъ чуткій реализмъ въ міровоззрѣніи, настроеніи и дѣятельности. Потому-то и культура и промышленность и наука цвѣли только съ появленіемъ христіанства и процвѣтаютъ тѣмъ успѣшнѣе, чѣмъ шире, проникновеннѣе понято христіанство. Потому-то и истинная общественная дѣятельность и жизнь, — когда всѣ свободны, всѣ одинаково автономны, всѣ одинаково принимаютъ участіе въ дѣлахъ, когда дѣла рѣшаются не подавляющимъ, насилующимъ свободу меньшинства большинствомъ, а единодушнымъ согласіемъ, — началась въ христіанствѣ. И чѣмъ проникновеннѣе понимается христіанство, тѣмъ жизнь общественная и государственная складывается христіанственнѣе, тѣмъ болѣе приближается она къ идеалу христіанской, истинно соборной жизни.

ცხოველ-მყოფელი და სულის დამეღმელი სიყვარულით, უყვარს თითოეული ფოთოლი, თითოეული მცირე მცენარე. ამისგამო ისე მტკიცედ არავინ სდგას ფეხებით დედა-მიწაზე, რე სხვასაც არავინ არ აღგენს იქვე მტკიცედ, ისე არავინ შეიგრძნებს მიწას, როგორც ქრისტიანობა. სხვა ყველა სწავლანი იძულებულს ყოფენ ადამიანს იაროს ქოკინით ან დახოხავდეს მიწაზე, მხოლოდ ქრისტიანობა, ორივე ფეხით ამყარებს ადამიანს დედამიწაზე. სხვა ყველა სწავლანი ან თვალებს უხვევენ ადამიანს განძრახ ბოროტების წინაშე, ან სჩაგვრენ მას ბოროტით, მხოლოდ ქრისტიანობა რამდენათ ცხადაა უჩვენებს ბოროტებას, იმდენათ ნათლად გამოუცხადებს მას კეთილის ძალას. სხვა ყველა სწავლანი თითქოს განძრახ ფარდებს აფარებენ ადამიანის შემეცნებას: შეავიწროებენ ადამიანის ამ ნიქს, შეზღუდვენ მისის აზრის თავისუფლებას, — მხოლოდ ქრისტიანობა აძლევს შემეცნებას სრულს სიგრძეს, სიღრმეს და სიმაღლეს. შეაქვს მალე მგრძნობი რეალიზმი (სინამდვილას ცოდნა) მსოფლიოს შესახებ შეხედულობას, სულიერს განწყობილებასა და მოქმედებაში. ამისგამო კულტურაც, მრეწველობაც და მეცნიერებაც აღყვალა ქრისტიანობის დანაწყისთან ერთად, და მით უფრო წარმატებით აღყვავდება ყოველივე ეს, — რაც უფრო საფუძვლ იანათ შეიგნებენ ქრისტიანობას. ამისგამო ქვეშარტი საზოგადოებრივი ცხოვრება, — ოდეს ყველანი თავისუფალნი არიან, ყველანი ერთნაირათ თვით-გამომრკვეველნი არიან, ყველანი ერთნაირად იღებენ მონაწილეობას საქმეებში, როდესაც საქმეები სწყდება არა უმცირესობის



დამზავებელის უმრავლესობის ძალ-
დატანებით, — არამედ ერთობრივის
თანხმობით, დაიწყო ქრისტიანო-
ბაში. რაც უფრო ღრმად შეგნებუ-
ლია ქრისტიანობა, მით უფრო ქრი-
სტიანულია საზოგადოებრივი და სა-
ხელმწიფო ცხოვრება, მით უფრო
უახლოვდება ეს ცხოვრება ქრის-
ტიანულს იდეალს, — ჭეშმარიტს კრე-
ბითს ცხოვრებას.

სახელმწიფო საბჭოს სურს მისცეს
ჩვენს ცხოვრებას კრებითი ხასიათი,
დაუახლოვოს იდეალს ქრისტიანის
საზოგადოებრივი ცხოვრება.

ჩვენ, იწყემსებმა, უნდა ვიხმაროთ
ყოველივე ღონისძიება, რომ კრები-
თი ცხოვრების მოძღვრება გატარე-
ბულ იქმნას რაც შეიძლება სასწო-
რით და მთელის თვისის ძალით, —
რათა სათათბიროში გამოცხადდენ
არა უსიტყვო ცხვრები, არამედ ადა-
მიანები, ხალხის საჭიროების მოდ-
ენნი, რომელთაც შეიძლოთ თავგა-
მოდება სახალხო სიმართლის ინტე-
რესთათვის.

მწყემსნო ეკლესიისანო! ცხოვრე-
ბამ დაგვაკისრა ჩვენ ახალი ამოცანა.

ოდესღაც კაცობრიობა, მოკლული
იწრო თავმოყვარეობით (ეგოიზმი),
იხრჩობოდა ბოროტების, უსამართ-
ლობის, ძალ-მომრეობის, სიკრუვის
და მოტყუების სიმურღეში; ისე
უწუხდებოდა გული ადამიანს, — რომ
ერთათ-ერთი ხსნა მისი სიკვდილი
იყო. გამოჩნდნენ სიკვდილის მქადა-
გებლები, როგორც მაგალითად,
გეგეზი, — და თავის მკვლევლობისა
სენეკა

მაშინ მოვიდა ქრისტე, — მოიტანა
სასიხარულო ამბავი თავისუფლები-
სა, მაცხოვრებელი სიმართლის ჭეშ-
მართებისა. ყველამ, ვინც კი შეის-
მინა ქრისტეს მოწოდება, ამოისუნ-
თქა თავისუფლათ, ღრმად, განთა-

Государственная Дума нашей рус-
ской жизни желает дать соборный
характер, приблизить къ идеалу
христианина общественную жизнь.
Мы, пастыри, должны приложить
все свое усиліе, чтобы принципъ
соборности былъ проведенъ какъ
можно вѣрнѣе и въ полной своей
силѣ, чтобы въ Думу явились не
овцы безгласныя, но люди, знающіе
нужды народа, умѣющіе постоять
за интересы правды народной.

Пастыри церкви! Жизнь возло-
жила на насъ великую задачу.

Когда-то человечество, уйдя въ
эгоизмъ, задыхалось въ смрадѣ зла,
неправды, насилія, лжи и обмана.
Такъ было душно, что одинъ исходъ
видѣлся въ смерти. Явились ора-
торы смерти, какъ Гегезій, поэты
самоубійства, какъ Сенека.

Тогда пришелъ Христось, при-
несъ радостную вѣсть свободы,
спасающую истину правды. Всѣ,
кто откликнулся на призывъ Хри-
ста, вздохнули свободно, глубоко,
вырвались изъ затхлаго, вязкаго
болота зла на прямую, ясную, глад-

кую дорогу. О, мы слышимъ этотъ глубокий, восторженный вздохъ въ описаніи евангелистомъ Лукою жизни первыхъ христіанъ, въ молитвѣ, отъ которой земля поколебалась!.. Дорогіе братья! И въ наше время душно людямъ въ цѣпяхъ духовнаго рабства и невѣжества; напрягаютъ всѣ усилія, чтобы сбросить эти цѣпи; въ отчаяніи рѣшаются на все! Потерявъ вѣру въ силу правды и добра, восторженно прибѣгаютъ ко лжи и злу. Явились ораторы зла и насилія, запоемъ читаются поэты лжи и неправды. По примѣру своего Пастыреначальника—Христа пойдѣмъ и мы въ смрадную, душную современную жизнь, понесемъ радостную вѣсть освобожденія! Забудемъ о себѣ, о своемъ безправіи и гнетѣ, станемъ, впереди живыхъ такъ же смѣло, такъ же степенно, какъ мы смѣло и степенно ходимъ впереди мертвыхъ!

Вѣдь жизнь народная начинается; народъ отъ вѣковой спячки пробуждается! Постараемся же, напряжемъ всѣ усилія, чтобы народъ, проснувшись, прежде всего взглянулъ и увидѣлъ солнце правды, свѣтъ истины, силу добра!

При выполненіи своего великаго христіанскаго пастырскаго долга будемъ наблюдать не интересы сильныхъ міра сего, но одни только интересы правды и истины Христовой. При разъясненіи великой, отвѣтственной, глубоко-христіанской задачи выборщиковъ и членовъ Думы, пусть будетъ девизомъ нашимъ: *свободная христіанская личность, истинно-христіанская соборная государственность*. Начнутъ выборы. При открытіи насъ навѣрно позовутъ на молебны; захочетъ русская

ვისუფლდა ბოროტების დამყაყული გაუვალი ქაობიდან და გამოვიდა სწორს, ცხადს, პირდაპირს გზაზე. ჰოი, ჩვენ გვესმის ეს ღრმა, ალტაცებული აოხვრა“, მახარებლის ლუკას მიერ პირველ ქრისტიანთა ცხოვრების აღწერაში, — სახელდობრ იმათს ლოცვაში, რომლისგანაც შეიძრა დედა-მიწა.

ძვირფასო თანამოძმეებო! აწინდელს დროშიაც სული ეხუთებათ ადამიანებს სულიერ მონობის და გაუნათლებლობის ჯაჭვების ქვეშე; ყოველღონისძიებას ხმარობენ მოიშორონ ეს ჯაჭვები; სასოწარკვეთილებაში ყველაყვეს სჩადიან. „ვინც დაკარგა რწმენა სიმართლის და სიკეთის ძალისა, — ის აღჴაცებით მიმართავს სიცრუევს და ბოროტებას. გაჴოჩნდნენ მოციქულები სიცრუვისა და ძალადობისა, დღეს ხარბად ჰკითხულობენ უსამართლობის და სიცრუვის პოეტთა ნაწერებსა! ჩვენი მწყემსთ-მთავრის ქრისტეს მაგალითისა მცბრ შევიდეთ ჩვენც მყრალს, შეხუთულს აწინდელს ცხოვრებაში, წავიღოთ თან გათავისუფლების სასიხარულო ამბავი, დავივიწყოთ ჩვენი თავი, ჩვენი უუფლებობა, — ჩვენი ჩაგვრა, გაუძღვეთ ხალხს წინსე თამამთ, — ისე დარბაისლურათ, როგორც თამამთ და დარბაისლურათ მიუძღვებით მკვდრებსა.

აჴკი ხალხის ცხოვრება იწყება; დიდ-ხნოვანი ძილისაგან გამოიფხიზლა ხალხმა, ვეცადოთ, ყოველი დონე ვიღონოთ, რათა გამოღვიძებულმა ხალხმა უპირველეს ყოვლისა დაინახოს მზე სიმართლისა, სინათლე ქეშმარიტებისა, ძალი სიკეთისა!

ჩვენის დიადის ქრისტიანულის მოვალეობის აღსრულების ეამს ყურადღებას ნუ მივაქცევთ წოდებრივს ინტერესებს და არც ამა ქვეყნის ძლიერთა ინტერესებს, — არა-

душа предъ началомъ великаго дѣла помолиться Богу. О, хоть тогда бросимъ съ себя тягостящія насъ вѣковыя предразсудки! хоть тогда скажемъ горячее слово, призовемъ къ соблюденію на выборахъ интересовъ только одной правды! Жаждетъ русская душа высшей правды, истомилась по ней, задыхается во лжи! Разъяснимъ же, что надо, чтобы Государственная Дума дала Россіи правду, освободила отъ лжи. Ей, Господи! буди! буди! (Газета „Слово“, отъ 8 октября 1905 г., № 276).

მეღ ყურადღებამივანქროტი ქრისტიანული სიმართლის და ჭეშმარიტების ინტერესებს. იმ დროს, როდესაც განუმარტებთ აღმრჩველებს და სათათბირო წევრებს მათს დიდს პასუხაგებს ღრმად—ქრისტიანულს მოვალეობას, დაე ჩვენს დროშაზე ეწეროს: თავისუფალი ქრისტიანული პიროვნობა, ჭეშმარიტ-ქრისტიანული კრებითი სახელმწიფო ცხოვრება. დაიწყება არჩევნები. მიგვიწოდებენ საპარაკლისოდ; მოისურვებს რუსის სული დიად საქმის დაწყების წინ ღვთისადმი ლოცვას. მაშინ მაინც მოვიშორით დიდხნოვანი ჩვენი დამძიმებელი ტრუმორწმუნოებანი! მაშინ მაინც ვთქვათ მხურვალე სიტყვა და მოუწოდოთ ერს—დაიცვას არჩევნების ეამის მხოლოდ სიმართლის ინტერესები. რუსულს სულს სწყურია უმაღლესი სიმართლე! დაიღალა იმის ძებნაში, სული ეხუთება სიცრუეში. განუმარტოთ,—რაა საჭირო, რომ სახელმწიფო სათათბირომ მოსცეს რუსეთს სიმართლე და გაათავისუფლოს სიცრუვისაგან. ჰოი, უფალო! იყავნ! იყავნ!

В Е Ч Е Р Н Я .

Блестящее солнце сокрылось за лѣсомъ,
И западь зардѣлся румяной зарей,
И ночь яркозвѣзднымъ своимъ занавѣсомъ
Съ востока простерлась надъ тихой землей.

Храмъ, какъ лебедь, бѣлѣлъ, возвышался
Своимъ златоверхимъ, блестящимъ челомъ,
И дубъ у ограды шумѣлъ, колыхался,
И мрачно, безмолвно все было кругомъ.

Служили вечерню. Потокомъ струились
Священныя пѣсни блаженныхъ отцовъ;
И тихо, отрадно тѣ звуки носились
На небо къ Великому Богу міровъ.

Предъ образомъ Спаса въ той церкви пустынной,
Какъ звѣздочка, ярко горитъ огонекъ;
Въ одеждѣ измятой, изорванной, длинной
Стоялъ и молился предъ нимъ старичекъ.

Изъ глазъ его тихо струились слезинки
И тихо катились съ сѣдой бороды,—
Блистали, искрились, какъ утромъ росинки,
Какъ свѣтлыя струйки прозрачной воды.

Чѣмъ громче, пріятнѣй въ тиши раздавалась
Священная пѣсня духовныхъ пѣвцевъ;

Тѣмъ больше и больше душа восторгалась,
 И старецъ молился лишь сердцемъ—безъ словъ.

Онъ въ пылкую душу свою углубился,
 Онъ горе, онъ нужды, онъ все позабылъ,
 Онъ съ свѣтлой надеждой на Бога молился,
 Въ Него онъ и вѣрилъ, Его и любилъ.

Вечерню прощѣли. И дверь затворилась,
 И мракъ воцарился съ нѣмой тишиной,
 И тихая радость на сердцѣ свѣтилась
 У старца сѣдаго, какъ лучъ золотой.

В. Я.

Справка о переходѣ Грузинскихъ, Имеретинскихъ и Гурійскихъ церковныхъ имѣній въ казенное управленіе.

Имѣнія Грузинской, Имеретинской и Гурійской церквей *) состояли изъ населенныхъ и ненаселенныхъ мѣстъ. Какъ тѣ, такъ и другія имѣнія были пожалованы церкви бывшими Грузинскими и Имеретинскими царями, владѣтелями Гуріи и Мингреліи и пожертвованы князьями-помѣщиками.

Населенныя имѣнія состояли изъ земель, на коихъ водворены были крестьяне, приписанные къ церкви и коими они пользовались, и изъ лѣсовъ при селахъ. Ненаселенныя имѣнія состояли изъ земель, лѣсовъ, садовъ, домовъ, лавокъ и мельницъ въ городахъ и селеніяхъ, находящихся въ оброчномъ содержаніи частныхъ лицъ по контрактамъ и безъ нихъ. Всѣми этими имѣніями церковь пользовалась на помѣщичьемъ правѣ.

*) Также Мингрельской и Абхазской. Въ составъ нижеприведенныхъ статистическихъ свѣдѣній вошли свѣдѣнія и объ имѣніяхъ этихъ церквей.



Имѣнія эти были разбиты на участки, которыми завѣдывали управляющіе изъ духовныхъ лицъ.

Неудобства, проистекающія отъ управленія духовенствомъ въ Закавказскомъ краѣ недвижимыми имѣніями и населяющими эти имѣнія крестьянами, привели духовную и гражданскую власти къ убѣжденію въ необходимости освобожденія духовенства отъ несомѣстимыхъ съ прямымъ назначеніемъ его занятій по завѣдыванію имѣніями **). Съ этой цѣлью и согласно ходатайству упомянутыхъ властей церковныя имѣнія въ Грузіи Высочайшимъ указомъ Св. Синоду, даннымъ 5 ноября 1852 г., были переданы въ казенное управление въ 1853 г., съ производствомъ духовному вѣдомству изъ казны взамѣнъ тѣхъ имѣній ежегодно 72. 053 руб. 51 коп.

Высочайшимъ указомъ Правительствующему Сенату, даннымъ въ 13 день ноября 1869 г., церковныя имѣнія въ Грузіи, находящіяся въ казенномъ управленіи, переданы навсегда въ казну и включены въ составъ государственныхъ имуществъ. Въ вознагражденіе духовному вѣдомству за отобранныя имѣнія назначено къ ежегодному отпуску изъ казны навсегда и безъ измѣненія 76. 000 руб.

Еще въ 1854 г. предполагено было распространить законы 1852 г. и на церковныя имѣнія, принадлежащія Имеретинской и Гурійской церквамъ, но предположеніе это не приведено въ исполненіе по случаю бывшей войны съ Турціей, и потомъ за неразрѣшеніемъ требованій духовнаго вѣдомства, чтобы предварительно передачи имѣній обложить церковныхъ крестьянъ вмѣсто вносимой ими натуральной повинности денежною податью въ увеличенномъ размѣрѣ и по наличному числу ихъ.

Учрежденная въ 1858 г. смѣшанная коммиссія изъ гражданского и духовнаго вѣдомствъ приступила къ приему имѣній Имеретинской и Гурійской церквей въ маѣ 1866 г. и закончила свои занятія 3 апр. 1867 года.

Совѣтъ Главнаго Управленія Намѣстника Кавказскаго, опредѣливъ

**) Но неудобства эти почему-то не были приняты въ соображеніе, когда оставались угодыя въ надѣлѣ архіерейскимъ домамъ и монастырямъ. Объ этихъ угодыяхъ мы поговоримъ въ особой статьѣ.

размѣра доходъ, какой можетъ получать казна съ церковныхъ имѣній, пришелъ къ заключенію, что духовному вѣдомству можетъ быть назначено изъ казны въ вознагражденіе ежегодно и безъ измѣненія 30.000 руб., изъ коихъ Имеретинской церкви 28.886 руб. и Гурійской—1114 руб. Означенное мнѣніе было утверждено Высочайшимъ указомъ Правительствующему Сенату, даннымъ 4 августа 1871 года. Съ этого времени церковныя имѣнія въ Имеретіи и Гуріи включены навсегда въ составъ государственныхъ имуществъ.

Сумма вознагражденія за переданныя имѣнія духовнымъ вѣдомствомъ была признана весьма умѣренной и даже невыгодной для церкви, но послѣдняя должна была довольствоваться въ виду тѣхъ соображеній, что съ передачею имѣній она будетъ получать доходы спокойно, безъ недоимокъ и безъ тягостныхъ, а подъ часъ невыносимыхъ заботъ и безпокойствъ, съ какими всегда было сопряжено управленіе церковными имѣніями.

Всего, имѣній отобранныхъ казной отъ церквей—

І. ГРУЗИНСКОЙ ЕПАРХІИ:

Крестьянъ, по описанію 1853 года, 8487 семей.

Собственно въ Тифлисѣ:

Минеральная баня (т. н. Иракліевская).

Земли, находящіяся въ Кукахъ, Крцаниси, Навтлугѣ, Сололакахъ, подъ Мтацминдой и на Старой Таможнѣ до 200 дес.

Участки въ разныхъ частяхъ Тифлиса подъ постройку разныхъ зданій, участки эти занимали пространство примѣрно до 18 дес. *)

На Верѣ, въ Ортачалахъ и Сололакахъ числомъ 13 садовъ, пространствомъ до 5 дес. Одно каменоломное мѣсто въ Крцаниси. 11 домовъ, 28 лавокъ и 1 красильное зданіе. Одно рыболовное мѣсто въ уроч. Псави, что ниже Католическаго сада.

*) Говоримъ примѣрно потому, что большая часть перешедшихъ въ казну церковныхъ имѣній при сдачѣ и приѣмѣ опредѣлялась глазомѣрно. На этомъ основаніи цифровыя данныя нельзя считать безусловно вѣрными.

Передано въ Тифлисѣ около 500 участковъ земли.

Въ Тифлисской губернии:

Земли, находящіяся въ пользованіи крестьянъ, принадлежащихъ собственно церкви подъ пашнями примѣрно 80.000 дес., сѣнокосомъ и пастбищемъ—40.000 дес. и лѣсу тоже примѣрно 98.000 дес., всего 218.000 десятинъ.

Оброчныхъ статей 1175, въ коихъ подъ пашнями около 11.000 дес., сѣнокосомъ и пастбищемъ—9.000 дес., усадьбами и садами—2.200 дес., подъ постройку разныхъ общественныхъ зданій—400 дес., лѣса 38.400 дес.,—два гажевыя мѣста въ селахъ Свенети и Водбе, четыре известковыя мѣста въ сел.—Мамкодъ, Кавтисхеви, Цинарехи и Дзегви и одинъ кирпичный заводъ въ Мцхетѣ, одно камышевое мѣсто въ сел. Оболидзе, Телавскаго уѣз., 12½ дес., 13 мельницъ, 13 лавокъ, 5 домовъ и 9 красилень; всѣ оброчныя статьи занимаютъ собою пространство около 61.000 десятинъ.

Рыбныхъ ловель двѣ: одна въ рѣкѣ Алазани, отъ сел. Бактріони до впаденія р. Сторы въ Алазань и одна при сел. Тахтревани.

II. ИМЕРЕТИНСКОЙ ЕПАРХІИ:

Крестьянъ по описанію 1859 года 5021 семейство, изъ коихъ 316 не были надѣлены отъ церкви землею.

Земли, находящіяся въ пользованіи крестьянъ, принадлежащихъ собственно церкви: подъ усадьбами, пашнями и садами 13.500 дес. и лѣса примѣрно 9.375 дес.

Ненаселенныхъ имѣній или оброчныхъ статей 1776, въ коихъ земли пахатной, сѣнокосной, подъ садами и другими заведеніями до 5.600 дес. и лѣсу до 12.000 дес.

III. ГУРІЙСКОЙ ЕПАРХІИ:

Крестьянъ по описанію 1865 года 639 дымовъ, въ числѣ ихъ 40 дымовъ не пользовались церковною землею.

Земли въ пользованіи крестьянъ до 300 дес., лѣса 56 дес., садовъ у крестьянъ 1704 *).

Оброчныхъ статей 104, кои всѣ оставлены духовному вѣдомству въ надѣль архіерейскому дому и монастырямъ.

Свящ. Ил. Джаши.

*) О пространствѣ свѣдѣній нѣтъ.

მოსუცი გლახაკი.

(ბერანტეს მიბაძვა).

I.

აი ეს თხრილი გადიქცევა ჩემსა საფლავად;
მის ახლოს ვკედები უძლოური და დაავდებული.
რა შემომხედავს გულქვა კაცი, იტყვის თვის თავად:
“ეს გლახა სწორედ დარდით არის გალოთებული!”
კეთილი კაცი შემობრალეებს და მას საჩუქრად
ორიოდ გროში გლახისთვის არ დაენანება.
გულ-ქვა კაცებო! მოკლებული თქვენს მოწყალებას
გლახა ამ თხრილთან უნუგემოვდ გარდაიცვლება!

II.

ბევრი შემხვდა მე გაჭირვება, ბევრი ვიტანჯე.
ბევრჯერ შიმშილით ფერდი ფერდხედ მქონდა მიკრული;
და ყოველთვისა მარტო ერთსა რასმეს ვნატრობდი:
ამომხდენოდა თუნდ ხმელს ლოგინს მწოლარეს სული.
სნეულთა სახლში, სადაც მიველ, არ მიმიკარეს,
მითხრეს: „ადგილი აღარაა თავისუფალი!“
თურმე იქაცა ბედნიერსა კაცსა ჰკურნავენ,
მე უბედურს კი ამარიდეს წყალობის თვალი.
ტიტველა ცის ქვეშ ვარ ხომ მიინც დაბადებული,
და დაე ტიტველს ცისა ქვეშე ამომხდეს სული!

III.

მსურდა მერჩინა ჩემი თავი ოფლით და შრომით
და ყველას ვსთხოვდი სამუშაოს ცრემლისა ღვრითა,
მაგრამ არვისთან არსად გასჭრა ჩემმა ტირილმა,
გამომისტუმრა ყველამ წყრომით და უარითა.

ფანჯრებიდამ კი მშიერს ძვლებსა გადმომიგდებდნენ,
 და ძალლივითა დამშეული ამ ძვლებს ვლოღნიდი.
 მყარას ბოსელში და საღორეში ღამის გათევას
 დიდს ნეტარებად შავბედისგან ჩაგრული ვთვლიდი.

IV.

ვიწყე ქურდობა, ხელი მივჰყე ცუდს კაცობასა,
 თუმცა სვინდისი მამხილებდა, მეჩხუბებოდა...
 გაქირვებულმა ცხოვრებამან ცუდს შემაჩვია,
 და ბოლოს ცუდის ქმნა აღარც კი მეზარებოდა.
 ბევრჯერ შემიპყრეს, დამამწყვდიეს საპატიმროში,
 ოცჯერ მეტადაც ვიყავ მაში გამომწყვდეული.
 ყველ უნათებს მზე... მოხუცი მათხოვარი კი
 მზის სხივ-ცისკროვანს შუქსაც კია ღღეს მოკლებული.

V.

განა სამშობლო აქვს იმას, ვინც უსახლკაროა?!...
 ნეტავ რას ვაქნევ უზარ-მაზარს, თქვენს ფაბრიკებსა,
 ანუ რას ვაქნევ თქვენს ყანებსა მოსავლიანსა,
 ანუ სიმდიდრით გაბრწყინვებულს თქვენს ქალაქებსა?!
 მატლი ვარ ღღესა მავნებელი?! გაწუხებთ განა?!,
 მოდით, გასრისეთ, რაღას უცდით, ეს მყარლი!!
 რად არ მასწავლეთ, არ მომეცით კეთილი ცოდნა,
 არ გამაცანით სიმართლისა მე გზა და კვალი?!
 მაშინ მატლიდამ ქიანქველად გადვიქცეოდი
 და სიკვდილის ჟამს ყველას ძმურად მოვეხვეოდი!
 ღღეს კი.... ღღეს რა ვგრძნობ სიკვდილისა მოახლებასა,
 ცით ვიწვევ ხალხზედ სამართლიანს შურისგებასა.

ი. ფერაძე.

რა მიზეზებისა გამო დაზოგდნენ ერთმანეთს მღვდელი და პირი?

რომ მღვდელსა და ერს შორის, განსაკუთრებით მღვდელსა და ინტელი-
გენციას შორის განცალკევებამ მიიღწია უკიდურეს საზღვრამდის, ეს ყველა-
სათვის ცხადია, ამას აღიარებს თვით სამღვდელოება. აწინდელი მწყემსი არ
გრძნობს თავს „სამწყოსოსთან“ ერთად, უკანასკნელიც არ სცნობს მწყემსს
თავის ხელმძღვანელად, სულიერს მამად, უყურებს მას, როგორც ცხოვრების
ახალ მიმართულების მტერს და შორს გაურბის.

მეცდებით მიუღვამოლად გამოვარკვიოთ სამწყოსო მიერ მწყემსის ათე-
წუნების მიზეზები *).

როგორც ეხლა, ისე ძველად სამღვდელოება იყოფოდა ორს ნაწილად
სამღვდელოებად, რომელსაც შეადგენდნენ ბერები, და თეთრს სამღვდელ-
რომელსაც ეკუთვნოდნენ საკუთრივ მღვდლები. ბერები მღვდლებზედ
ლებით უფრო განათლებული იყვნენ. პირველნი ცხოვრობდნენ განც-
ვებით, მონასტრებში და თითქმის მთელ თავისს სიცოცხლეს ატარებდნენ
მწიგნობრობაში და სწავლა-განათლების გავრცელებაში. ამ მონასტ-
რსწავლობდნენ თვით მეფის ძენი, თავად-აზნაურნი, სამღვდლო ხალ-
მისაღებად განმზადებულნი და სხვ.

მღვდლები, როგორც ეხლა, სცხოვრობდნენ ხალხში, რომელსაც
დასცემდნენ მონასტრში მიღებულ ცოდნას. იგინი გლეხებივით ეკუთ-
ვნენ მიწის მომუშავე კლასს, იღებდნენ მონაწილეობას ყოველ-ნაირ
სოფლო საქმეში, იყვნენ ისეთივე ღარიბ-ღატაკნი და უშნო-უღაზათ
როგორც გლეხები, ხოლო ღრმად მორწმუნენი, ფრიად მტკიცენი სარწმუნ-
ბაზე. მღვდლის ოჯახი სცხოვრებდა იმ სახითვე, როგორც სცხოვრობს გლე-
კაცი, საქმელ-სასმელად მას ჰქონდა იგივე, რაც გლეხს, მისი სტუმარი
გლეხი, უკანასკნელი იყო მისი მასპინძელი. მოთხოვნილება და ჩვეულ
ჰქონდათ ერთნაირი. ამის მიუხედავად, სამღვდელოება ირიცხებოდა მო-
წინავე წოდებად და იყო ყველასგან, როგორც დიდკაცობისა, ისე მდაბირ
ხალხისგან, ფრიად პატივცემული. ეს მარტო იმიტ-კი არ აიხსნება, რომ
მაშინ ხალხი უფრო მორწმუნე იყო, არამედ იმიტ, რომ სამღვდელოება
განათლებით თითქმის ყველა სხვა წოდებაზე მაღლა იდგა: სწავლა-განათ-
ლების გამავრცელებლნი იყვნენ თითქმის მარტო სასულიერო პირნი.

*) ჩვენ ვისარგებლეთ მ—მონ. დავითის სტატიით, იხ. „Ряз. Еп.-Вѣд.“ № 17.



მღვდელსა და ერს შორის კედლის ამართვა დაიწყო გასული საუკუნის მე-60 წლებიდან, ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ; უფრო-კი შესამჩნევად დაშორდა ერთმანეთს ეს ორი წოდება იმ დროიდან, როდესაც სწავლა-განათლების გასავრცელებლად შემოღებულმა საერო სკოლებმა მაგრად მოიკიდეს ფეხი.

1. მღვდელსა და ერს შორის ერთობას ხელს უწყობდა ბატონ-ყმობა. ეს ტვირთი ერთსაცა და მეორეს ერთნაირად აწვა და სწავრავდა. ამისთვის ლხინი და ჭირი იყო საზოგადო, ერთსაცა და მეორესაც ინაწილებდნენ, და ამ რიგად უსუბუქებდნენ ერთმანეთს ცხოვრების ტვირთს. ნათქვამია, რომ ისე არა ხლოვებს-რა ადამიანებს, როგორც მწუხარება და უბედურება; მაშინ ვგრძნობთ, რომ ჩვენ გვაქვს რაღაცა საერთო, საზოგადო, რომ ჩვენ ვართ ერთმანეთთან ხლოვებულნი. გაიარა საზოგადო მწუხარებამ, ყმა გადაიქცა მესაკუთრედ, და მადგა მიწის შემუშავებას და დაიწყო თავისთვის ცხოვრება. მღვდელი-კი თქმის სრულიად განთავისუფლდა შრომიდან და დააწვა კისერზე გლეხს. ისინი ის სთხოვდა მრევლს დახმარებას მიწის შემუშავებაში, და მრევლი კიდევ უნარებოდა, შემდეგ ში-კი მღვდელს „ღრამამ“ და სახაზინო ჯამაგირმა მისცა დაშალა კირით ეკეთებინა საქმე. ამ გარემოებამ აგრძნობინა მღვდელს თავისი თავი დამოუკიდებლად, თითქმის ბატონად. საეკლესიო წესების შეცვლაში ის იღებს ფულს და ამ მხრივ ის მინც დამოკიდებულია მღვდლისაგან, მაგრამ აქ ისე მოაწყო საქმე, რომ მრევლმა დაუწყო ყურება მღვდელს შესრულებას, როგორც შრომას, რომელიც დასაჩუქრებული უნდა იქნას. ამნაირად „ღრამამ“ და ჯამაგირმა გამოყო სოფლის მღვდელი გლეხთაგან და დაბადა სრულიად განსაკუთრებული წოდება, რომელიც თავისი მრევლიანი ცხოვრებით და სულიერი მოთხოვნილებით უახლოვდება, ესრედ მღვდელს ბურჯუაზიას. ასე თუ ისე, ქვეშაობით, რომ ეკონომიური ქტორი არის ერთი იმ უმთავრეს მიზეზთაგანი, რომელმაც აღმართა მღვდელი მღვდელსა და მრევლს შუა.

2. უწინ, როგორც ზევით მოვიხსენეთ, სწავლა-განათლების წარმომადგენელი იყო სამღვდლოება. შემდეგ ში მისი ადგილი დაიკავა ინტელიგენციამ. სამღვდლოებამ ადვილად არ დაუთმო თავისი ადგილი იმას, იგი შეებრძოლა მას და საეკლესიო კათედრიდან დაუწყო კიცხვა ევროპიულ განათლებას, საერო ხელოვნება და მეცნიერება გამოაცხადა მანედ. ინტელიგენციამ მისცა პასუხი. სამღვდლოება მალე დარწმუნდა, რომ ის საკუთარის ძალებით ვერას გახდებოდა ევროპიულად განათლებულ ინტელიგენციასთან, ამისთვის მიეკედლა მთავრობას და დაუწყო მას გუნდრუკის კმევა და მტკიცება თავის ერთგულობისა. მთავრობამ მიიღო სამღვდლოება თავის



მფარველობის ქვეშ და დაუწყო ქომაგობის გაწევა. ამისთვის ოფიციალურად სამღვდლოება მუდამ იმარჯვებდა. ამ გვარმა საქციელმა მეტის-მეტად გააბრაზა მოწინავე საერო საზოგადოება, და, რომ საგრძნობელად გადაეხადა ბადალი და სრულიად დაემცირებინა, დაუწყო კიცხვა არა თუ მარტო სამღვდლოებას, არამედ იმ საქმესაც-კი, რომელსაც ის ემსახურებოდა: ეკლესიას და სარწმუნოებას. აქ ნათლად გამოჩნდა, რომ სამღვდლოება იყო გაუნათლებელი, მოუმზადებელი საბრძოლველად, მან მარტო მოგერება-და დაიწყო, მაგრამ ეს მოგერებაც ერთობ უხერხული იყო. ის დარწმუნდა, რომ ვერც სხვის დაქომაგებით გახდება რასმეს ინტელიგენციასთან და პირველობასაც ველარ დაიბრუნებდა, ამიტომ ჩაიკეტა თავის სახლში და მარტო იმას-ღა ცდილობდა, რომ უბრალო ხალხი მაინც არ გამოსცლოდა ხელიდან, ამაზედ მაინც არ დაკარგოდა გავლენა.

3. სამღვდლოებამ მოისურვა დაეშორებინა თავიანთი შვილები ერის კაცების შვილებისგან, რომ მათ არ მიეღოთ „მაენე“ ევროპიული სწავლა; ამისთვის მან გახსნა საკუთარი სასწავლებელი და მაგრად ჩაკეტა შიგ თავისი შვილები. მაგრამ ბედმა აქაც უმტყუნა სამღვდლოებას. სემენარიის კედლების ჯურჯუტანებშიაც ნიავემა შეიტანა „მაენე სწავლა“ და ეს „სენი“ გადასდო მოზარდ თაობას. ბევრჯელ უყვეს სემენარიის ოთახებს „დებინფექცია“. მაგრამ ტყუილად. „სენმა“ აქაც მაგრად მოიკიდა ფეხი. საუკეთესო ძალებმა მღვდლობას სხვა სარბიელზე მოქმედება ამჯობინა, სულიერს მამებად-კი წავიდნენ უმეტესად გონება განუვითარებელნი და ზნეობის მხრით—არც თუ მაგდენად საქებნი. ან-კი შეუძლიან ჩვენს სასულიერო სკოლას აღზარდოს ნამდვილი მოძღვარი?! სამწუხაროდ, არ შეუძლია. ეს სკოლები დამყარებულია ისტორიაზე, წარსულზე, იგი არის თეორიული, იქ მოწაფეებს აძლევენ, გადასცემენ მშრალს, უსიცოცხლო, სხოლასტიკურს ცოდნას! იქ აცნობებენ კლასიკურს იდეალებს, და ყურადღებას არ აქცევენ სახალხო თანამედროვე იდეალებს—ხალხის ნამდვილს ცხოვრებას, მის აუცილოებელს საჭიროებას და არსებითს ინტერესებს. ამისთვის საკვირველი არ არის, რომ ათი-თორმეტი წლის სწავლის შემდეგ ამ სკოლაში ნამოწაფარი, როდესაც მღვდლის ხარისხით ხვდება პირის-პირ ხალხს, ვერც-კი ახერხებს მასთან დალაგებულს ლაპარაკს. მღვდელი გრძნობს, რომ იგი არ არის მომზადებული იმ საქმისთვის, რომელიც იტვირთა, და იკეტება თავის სახლში. მის წირვა-ლოცვას, წესების ასრულებას, მრევლთან საუბარს აქვს ოფიციალური ხასიათი. მრევლიც, რასაკვირველია, ხედავს ამას და შორს გაუბრბის თავის მოძღვარს. სიმართლე მოითხოვს ვთქვათ, რომ ამ სკოლაში ჩვენს ერს აღგებარდვენ თუ ბევრი არა ცოტა მაინც ისეთი მოღვაწეც, რომელთაც



მხოლოდ და მხოლოდ ცოდნის მოყვარეობის და თვით-განათლების უძლეველ მისწრაფების მეოხებით მალე შეითვისეს საესვებით დედა-ენა, — შეიძინეს ცხოვრებისთვის გამოსადეგი ცოდნა და ასე თუ ისე ემსახურებოდნენ ღმერთსა და ემსახურებოდნენ თვისი სამწყსოს სულიერს გამოფხიზლებას... არიან ისეთნიც, რომელთაც სახელი გაითქვეს ხალხში სწავლა-განათლების გავრცელების საქმეში. სამწუხაროდ ასეთ მოღვაწეთა რიცხვი მცირეა.

4. მღვდელი არის ქრისტეს სწავლის წარმომადგენელი. ამისთვის ის მოვალეა დაეხმაროს ტანჯულთ და გაქირვებულთ, ამოიღოს ხმა, როდესაც ხედავს უსამართლობას. ძველად უმეტესაკლებოდ ესე სჩადიდოდნენ მღვდლები. შემდგომში მათ დაივიწყეს ეს წმიდა მცნება, თვალი მოარიდეს უსამართლობას და გულგრილად დაუწყეს ცქერა ხალხთა შორის არა სასურველს დამოკიდებულებას და ცხოვრებას. რა იგრძნეს თავიანთი სისუსტე, იგინი, როგორც ზევით ვთქვით, მიუდგნენ ძლიერთა ამა ქვეყნისათა და მათ სასარგებლოდ დაიწყეს მოთმინებაზე ქადაგება. ამის საბადლოდ იგინი პირდებოდნენ ნეტარ ცხოვრებას საიქიოს და თავიანთი სიტყვებას დასამტკიცებლად უთითებდნენ საღმრთო წერილის იმ ადგილებზედ, სადაც საუბარია მოთმინებისა და თავისი სვე-ბედით კმაყოფილების შესახებ. იმ სიტყვებს-კი, სადაცაა თქმული მოძმეთათვის თავის-დადების შესახებ თითქო განძრახ ხელს აფარებდნენ. რომ არ დაეკარგა თვისი წოდებრივი მდგომარეობა, სამღვდლოება, ხალხის ანტერესთათვის მებრძოლთ ართანაუგრძნობდა დაბეჩავებული ხალხის შავი დღის გასაუმჯობესებლად ხმის ამოღებაში და თვითონ ამ საკითხის გამოსარკვევად მიინცა და მიინც ბევრი არა გაუკეთებია, — თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგიერთთა ლითონს და თბილს სიტყვებს.

5. მოძღვრები ამბობენ, რომ იგინი არიან უსამდგომელნი ღმერთისა და ერის შუა, საიდუმლოების აღმასრულებელნი, უმაღლესი სწავლის მქადაგებელნი; ამისთვის ისინი ზოვალენი არიან იყვნენ შემკულნი ქრისტეს სათნოებით, მოშორებულნი ყოველს ბოროტებას, თავიანთი ზნეობრივის ცხოვრებით და საქმით ერისთვის სამაგალითონი. მაგრამ ხალხი ამისთანა ღირსებებს ვერ ხედავს მწყემსებში: პირ-იქით, ეს უკანასკნელნი აღსავსენი არიან იმავე ნაკლულეანებით, რითაც მდაბიო ხალხი: მღვდელიც სწორედ ისევე, თუ მეტად არა, ფიქრობს ნივთიერი კმაყოფილების, სამსახურში ამაღლების, ჯილდოების მიღების, „ღროების გატარების შესახებ, როგორც ერის კაცი. მოძღვართა შორის სუფევს ისეთივე მტრობა, შურის-ძიება, განხეთქილება, თუ მეტი არა, როგორც ერის კაცთა შორის. როგორც ეს უკანასკნელნი, ისე პირველნი ზრუნავენ ამა სოფლისათვის: იშენებენ ორ-სამ სართულიანს სახლებს, სდგმენ ოთახებში ძვირფასს ავეჯს, მართავენ ტელეფონებს (ქა-



ლაქებში), იდგამენ როიალებს და სხვ. სამწყსომ გაახილა თვალი და აღმოაჩინა, რომ მათი მწყემსების სიტყვა და საქმე ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან...

აი მოკლედ ის უმთავრესი მიზეზები, რომელთაც აღმართეს მღვდელსა და ერს შორის გაუვალაი კეთილი. რით შეიძლება ამ კედლის დაქცევა, რომ დამყარდეს მწყემსსა და ერს შორის ჩვენის ქვეყნის წარმატების მოტრფიალეთათვის ესდენ სასურველი ნამდვილი გულითადი ერთობა?

ამის პასუხი სხვა დროისათვის გადავდოთ.

მღ. ი. ჯაში.

Автокефальность грузинской церкви.

(*Отвѣтъ на статью архимандрита Никандра: «Объ автокефальности грузинской церкви»*)

I

Передъ своимъ отъѣздомъ изъ г. Тифлиса бывший ректоръ Тифлисской духовной семинаріи, архимандритъ Никандръ, сталъ печатать въ газетѣ „Кавказъ“ статью: „Объ автокефальности грузинской церкви“, которая затѣмъ съ значительными дополненіями и измѣненіями была напечатана въ „Духовномъ Вѣстникѣ Грузинскаго Экзархата“. (См. №№ 13—14 за 1905 г.).

Полагая, что вопросы, затронутые архимандритомъ Никандромъ, одинаково интересны какъ для насъ, грузинъ, такъ и для всего передового русскаго общества, дорожащаго успѣхами и прочностью православія въ Закавказьѣ,—своимъ нравственнымъ долгомъ считаемъ, въ цѣляхъ выясненія дѣла, предложить читателямъ „Духовнаго Вѣстника“ нижеслѣдующія свои замѣчанія и выдержки преимущественно изъ сочиненій тѣхъ авторовъ, на свидѣтельствъ которыхъ архимандритъ Никандръ основываетъ свои выводы.

Приведа обширную выдержку изъ книги Пл. Иоселіани: „Краткая исторія грузинской церкви“, вышедшей въ свѣтъ вторымъ изданіемъ въ 43-мъ году прошлаго столѣтія, архимандритъ Никандръ заключаетъ ее такъ: „Итакъ, Иоселіани не рѣшился сказать, что грузинская церковь была автокефальной канонически, потому что, при всемъ своемъ знакомствѣ съ исторіей ея, онъ нашелъ лишь одно только свидѣтельство Вальсамона. Это же свидѣтельство говорить о признаніи грузинской церкви во дни антиохійскаго патріарха Петра (ум. 1042 г.) автокефальной, однако въ духовной зависимости отъ Антиохіи. Такимъ образомъ нельзя заключить, будто грузинская церковь была автокефальной въ собственномъ смыслѣ“. („Дух. Вѣстн. Груз. Экз.“, № 13—14, стр. 16).



Мы же, съ своей стороны, утверждаемъ, что ни *Пл. Иоселіани*, ни *Θ. Вальсамонъ* никогда не сомнѣвались въ дѣйствительности и каноничности автокефальныхъ правъ грузинской церкви, — и вотъ къ тому несомнѣннымъ доказательства изъ собственныхъ-же словъ Пл. Иоселіани и Θ. Вальсамона.

Расказывая о церковно-общественной дѣятельности грузинскаго царя Вахтанга Горгаслана (446—499 г.), Пл. Иоселіани со всею ясностью говорить, что присланный при немъ изъ Греціи въ Грузію архіепископъ Петръ, «получившій названіе католикоса», вмѣстѣ съ этимъ титуломъ получилъ и *всправа независимаго правителя (autokefalos)**, причемъ въ доказательство послѣднихъ словъ своихъ авторъ тутъ-же, въ примѣчаніи, приводитъ слова Θ. Вальсамона, въ латинскомъ текстѣ, изъ толкованія его на второе правило второго (Константинопольскаго) вселенскаго собора (см. «Кр. Ист. Груз. Церкви», стр. 35, прим. 35).

Мы можемъ не согласиться съ отнесеніемъ свидѣтельства патріарха Вальсамона къ эпохѣ Вахтанга Горгаслана*), какъ это дѣлаетъ Пл. Иоселіани, но утверждать, будто послѣдній не рѣшался сказать, что грузинская церковь была автокефальною канонически, вопреки собственнымъ его словамъ, врядъ-ли кому-либо нужно и полезно.

Далѣе, упомянувъ (на стр. 143) о томъ, что «грузинская церковь въ началѣ стояла въ зависимости отъ патріарха константинопольскаго, а потомъ скоро присоединена къ престолу антиохійскому, можетъ быть изъ уваженія къ патріарху Евстаѳію, коему принадлежитъ слава утвержденія сей церкви и рукоположенія ей архіепископа», покойный историкъ продолжаетъ: «Управлялась ли она и въ началѣ (послѣднихъ словъ почему-то нѣтъ въ выдержкѣ архимандрита Никандра) архіепископами, независимыми или автокефалами, каковыхъ было много въ началѣ V вѣка, изъ исторіи не видно», и наконецъ вторично подтверждаетъ, что «въ царствованіе Вахтанга Горгаслана и по его волѣ, архіепископъ Иверіи принялъ наименованіе *католикоса*, и съ дарованіемъ сего титула дарованы были архіепископу иверскому *всправа независимаго (автокефала)*». («Крат. Ист. Груз. Церкви», стр. 143—144, срав. «Дух. Вѣстн.», стр. 15).

*) Въ своей монографіи: «Автокефалія церкви грузинской» свящ. К. Цинцадзе вполне основательно относитъ слова Вальсамона ко времени антиохійскаго патріарха Петра III-го, управлявшаго антиохійскою церковью между 1053—1057 годами (см. «Пастырь» за 1894 годъ). Монографія эта уже вышла въ свѣтъ отдѣльною книжкою. Вопросу объ автокефаліи грузинской церкви посвящена и наша статья, напечатанная въ ж. «Кавказскій Край» за 1905 г. №№ 4 и 7.—Интересующихся подробностями по сему предмету отсылаемъ къ названнымъ работамъ.



Очевидно, историкъ не рѣшается, за неимѣніемъ достаточныхъ ^{данныхъ}, сказать что-либо опредѣленное о независимости грузинской церкви только „въ началѣ“, т. е. когда, по его мнѣнію, грузинская церковь перешла къ антиохійскому патріарху, но отнюдь не послѣ дарованія ей католикусу „всѣхъ правъ независимаго (автокефала)“, ибо самымъ сильнымъ аргументомъ для него въ послѣднемъ случаѣ, какъ мы видѣли выше, явилось свидѣтельство Θ . Вальсамона, а о чемъ, именно, говорить названное свидѣтельство, это мы увидимъ сейчасъ.

Въ своемъ обширномъ толкованіи на 2-ое правило II-го вселенскаго собора, говоря о правахъ еракійской и малоазійскихъ митрополій, Θ . Вальсамонъ заключаетъ свою рѣчь слѣдующимъ обращеніемъ къ читателю:

„Итакъ, замѣть изъ настоящаго правила, что въ древности всѣ митрополиты епархій были независимы (автокефальны) и рукополагаемы были своими собственными соборами. А измѣнено это 28-мъ правиломъ халкидонскаго собора, которымъ опредѣлено, чтобы митрополиты понтіійской, асіійской и еракійской области, и еще нѣкоторые другіе, указанные въ томъ правилѣ, были рукополагаемы патріархомъ константинопольскимъ и подчинены ему. Если находишь и другія независимыя (автокефальныя) церкви, какъ-то: болгарскую, кипрскую и иверскую, — не удивляйся этому... Архіепископа кипрскаго почтилъ третій соборъ; читай этого собора правило 8-е и 39-ое правило шестого собора. А архіепископа иверскаго почтило опредѣленіе антиохійскаго собора. Говорятъ, что во дни господина Петра, святыишаго патріарха Теополя, т. е. великой Антиохіи, было соборное распоряженіе о томъ, чтобы церковь иверская, подчиненная тогда патріарху антиохійскому, была свободною и независимою (автокефальною)» *).

Итакъ, до антиохійскаго патріарха Петра III-го и нѣкоторое время при немъ, грузинская церковь считалась «подчиненною патріарху антиохійскому»; но послѣ него, или точнѣе, съ его благословенія и по соборному рѣшенію антиохійской церкви, она окончательно освободилась отъ послѣдней или, какъ выражается самъ Вальсамонъ, стала «свободною и независимою (автокефаль-

* См. „Правила святыхъ вселенскихъ соборовъ съ толкованіями“ (Зонары, Аристіна и Вальсамона), т. I, въ русскомъ переводѣ. Изданіе московскаго общества любителей духовнаго просвѣщенія. Москва. 1877 г., стр. 86. (Переводъ этотъ сдѣланъ съ лучшаго изданія греческой „Синтагмы“ Раллиса и Потлиса. Аѳины. 1852 года.). Мы пользуемся экземпляромъ изъ бібліотеки тифлисск. духовной семинаріи. Удивляемся, почему архимандритъ Никандръ, ректоръ той-же семинаріи, не цитируетъ Вальсамона по точному русскому переводу, а приводитъ слова его со вторыхъ рукъ и притомъ внѣ контекста.



ною)“. Таковъ, не подлежащій ни малѣйшему сомнѣнію, смыслъ вышеприве-
денныхъ словъ патріарха Вальсамона. ✓

Заканчивая настоящую главу, считаемъ нужнымъ замѣтить, что слова Вальсамона имѣютъ для насъ двойное значеніе: историческое и чисто каноническое. *Историческое*—такъ какъ, живя въ XII-мъ вѣкѣ, Вальсамонъ съ точностью добросовѣстнѣйшаго современника констатируетъ фактъ автокефальнаго существованія иверской церкви въ его время. *Каноническое*—не только потому, что Θ. Вальсамонъ извѣстенъ какъ специалистъ-канонистъ по толкованію церковныхъ правилъ, но главнымъ образомъ потому, что, самъ будучи антиохійскимъ патріархомъ (между 1186—1203—г.г.), прямо заинтересованнымъ подчинить себѣ иверскую церковь, тѣмъ не менѣе, автокефальность послѣдней онъ ставитъ наравнѣ съ автокефальностью кипрской и болгарской церквей, находя это фактомъ законнымъ и естественнымъ, не долженствующимъ возбуждать ни въ комъ ни малѣйшаго сомнѣнія и „удивленія“. Но, какъ извѣстно, независимость кипрской церкви была признана третьимъ и шестымъ вселенскими соборами, а въ автокефальности болгарской церкви со временъ царей Симона и Петра (X в.) не было недостаточнаго основанія сомнѣваться (См. «Богословск. Энциклопедію» Лопухина, ч. III, стр. 910—911. Сравни больш. „Энцикл. слов.“ Брокгауза и Ефрона, 7 полут. стр. 262 и 263). Что же касается собственнаго взгляда Вальсамона на неприкосновенность автокефальныхъ правъ той или другой церкви, то, по сему предмету, онъ всегда придерживался того принципа, что не только въ „областныхъ“ церквяхъ, но даже въ простыхъ „епархіяхъ“ должны быть сохраняемы „въ чистотѣ и безъ стѣсненія“ законно принадлежащія имъ права по обычаю, издревле утвердившемуся. Кипрскіе епископы,—говоритъ онъ,—по правиламъ и древнему обычаю рукополагались сами собою, какъ это „должно быть и въ прочихъ областяхъ и епархіяхъ, ибо никакой епископъ не можетъ присвоить себѣ другой епархіи, ему издревле не подчиненной, а напротивъ и тѣ, которые дѣлаютъ что-нибудь такое и *которые насильно удержали чужую область, должны отдать ее*, дабы не были преступаемы правила и подъ видомъ священнодѣйствія, не обнаружилась въ архіереяхъ надменность мірской власти“ („Прав. св. всел. соб. съ толкованіями“. Москва 1877 г. ч. I, стр. 135—толкованіе на 8-ое правило III вселен. собора. См. и само правило).

Итакъ, со второй половины XI-го вѣка никто не можетъ сомнѣваться въ законности и дѣйствительности „свободы и независимости“, иначе говоря, *полной автокефалии* грузинской церкви. Такова историко-каноническая цѣнность словъ патріарха Вальсамона въ примѣненіи къ нашей церкви.

II.

Приписавъ Пл. Юселіани и Θ. Вальсамону то, чего они не говорятъ,



архимандритъ Никандръ, далѣе, приводитъ въ своей статьѣ ^{два мѣста} изъ «Списка поврежденныхъ патріарховъ антиохійскихъ», составленнаго частью антиохійскимъ патріархомъ Макаріемъ (въ XVII в.), частью же священникомъ той же церкви Михаиломъ Бреккомъ (въ XVIII в.) и напечатаннаго въ «Трудахъ Кіевской Духовной Академіи» за 1874 годъ.

Первое изъ этихъ мѣстъ говоритъ объ антиохійскомъ патріархѣ Петрѣ III (XI в.), при которомъ, какъ мы видѣли изъ словъ Θ. Вальсамона, грузинская церковь стала „свободною и независимою“, т. е. вполне автокефальною; другое касается антиохійскаго патріарха Теофилакта (VIII в.), даровавшаго грузинской церкви право выбирать и посвящать католикоса на мѣстѣ-же, а не посылать его за рукоположеніемъ въ Антиохію, какъ это дѣлалось раньше.

Составитель перваго мѣста, какъ-бы не подозрѣвая о существованіи свидѣтельства Вальсамона, съ поразительнымъ спокойствіемъ передаетъ, якобы со словъ „историка Кедрина“, что грузинская церковь при патріархѣ Петрѣ III получила „другого католикоса вмѣсто католикоса армянскаго, уклонившагося отъ нашего догмата“, а также автокефальность, но съ обязательствомъ „помянуть въ молитвословіяхъ антиохійскаго патріарха“ („Дух. Вѣст.“ №№ 13—14, стр. 17), т. е. выходитъ, будто въ XI вѣкѣ грузинская церковь стояла въ зависимости отъ армянской церкви, но, вслѣдствіе уклоненія армянъ отъ православія, она, съ благословенія антиохійскаго патріарха Петра III, получила собственнаго „католикоса“, но въ зависимости отъ антиохійской церкви („помянуть въ молитвословіяхъ антиохійскаго патріарха“).

Не говоря ничего объ исторической несообразности даннаго мѣста, стоящаго въ противорѣчій какъ съ свидѣтельствомъ армянскихъ и грузинскихъ историковъ *), такъ равно съ прямымъ свидѣтельствомъ Θ. Вальсамона,—мы замѣтимъ только, что вышенприведенное мѣсто, приписываемое составителемъ „Списка“ историку Кедрину, есть плодъ тенденціознаго сочинительства поздняго грамотѣя, ибо, смѣемъ увѣрить архимандрита Никандра, что ничего подобнаго означенному мѣсту у „историка Кедрина“ нѣтъ. Георгій Кедринъ жилъ въ концѣ XI и въ началѣ XII вѣковъ, нѣсколькими десятилѣтіями позже патріарха Петра III, описывалъ (точнѣе—компилировалъ чужія описанія) событія отъ сотворенія міра до вступленія на престолъ византійскаго императора Исаака Комнена (въ 1057 г.), т. е. до послѣднихъ годовъ патріаршества въ Антиохіи Петра III-го, и очень возможно, что онъ внесъ-бы въ

*) По свидѣтельству армянскихъ историковъ армянская церковь уклонилась отъ вселенскаго православія уже въ V вѣкѣ, послѣ халкидонскаго собора (451 г.), а отъ грузинской церкви отпала окончательно въ 596 г., а не въ XI-омъ вѣкѣ (см. Аннинскій. „Исторія армянской церкви“. Кіши-невъ. 1900 г. стр. 65—88).



своей „Синнописью“ (какъ это онъ дѣлаетъ по отношенію къ иверскимъ и абхазскимъ царямъ) событіе, приписываемое ему патриархомъ Макаріемъ (=М. Брекомъ), если-бы что нибудь подобное дѣйствительно имѣло мѣсто въ предшествовавшее ему время. Но этого онъ не дѣлаетъ, а слѣдовательно нѣтъ ровно никакого основанія выдавать или принимать за исторически *достоверное*, свидѣтельство, взятое изъ источника, въ которомъ его нѣтъ *).

Мы не считаемъ нужнымъ распространяться долго о другой выдержкѣ изъ того-же „Списка антиохійскихъ патриарховъ“, говорящей о дарованіи грузинской церкви права выбирать и поставлять католика на мѣстѣ-же при антиохійскомъ патриархѣ Θεовилактѣ (745—751 г.). (Дух. Вѣст. №№ 13—14, стр. 17), ибо въ своей статьѣ, посвященной этому-же вопросу („Кавказскій Край“ за 1905 г. №№ 4 и 7), мы уже подробно коснулись этого факта и, на основаніи болѣе точныхъ свидѣтельствъ XI-го вѣка **, признали его достоверность. Но не понимаемъ логики архимандрита Никандра, который, оспаривая автокефальность иверской церкви, получившей ее, какъ мы видѣли, въ XI вѣкѣ, приводитъ фактъ, имѣвшій мѣсто въ VIII-омъ столѣтіи, когда процессъ постепеннаго высвобожденія иверской церкви изъ подъ власти антиохійскаго престола, закончивъ вторую стадію своего развитія, только что вступилъ въ третью.

III.

Говоря о зависимости грузинской церкви отъ антиохійской и желая доказать, что „зависимость эта *всегда* была и на практикѣ“, архимандритъ Никандръ ссылается на фактъ пребыванія въ XVII вѣкѣ въ Грузіи антиохійскаго патриарха Макарія, составителя означеннаго выше тенденціознаго „Списка поврежденныхъ патриарховъ антиохійскихъ“, оставившаго намъ, между прочимъ, и описаніе своего путешествія по Грузіи между 1664 и 1666 годами. Описаніе это напечатано на русскомъ и арабскомъ языкахъ въ журналѣ „Православный Собесѣдникъ“ за текущій 1905 годъ (январь, мартъ и май).

*) Сравни „Corpus Scribtorum historiae Byzantinae“, t. XXIX: Georgius Cedrinus—Historiarum compendium“. Bonnae. 1839.—Краткую характеристику Кедрина и его труда см. „Больш. Энцикл. Словарь“. Брокгауза и Ефрона—слово: „Кедринъ“.

**) Антиохійскаго монаха Никона Черногорца, 37-ое слово изъ его „Тактикона“ (см. Правос. Палест. Сборникъ, т. VI, вып. 1, Стр. 46—49) и грузинскаго монаха Ефрема Мцире (см. его „Извѣстіе“ на грузинскомъ языкѣ въ „Хроникахъ“ Θ. Жорданія, ч. I, стр. 75—76. Тифлисъ 1893 г.).



„Изъ этого описанія видно, — говоритъ архимандритъ Никандръ, патриархъ Макарій дѣйствовалъ въ Грузіи, какъ въ подчиненной ему епархіи: творилъ судъ надъ духовенствомъ, налагалъ на виновныхъ разные наказанія, даже тѣлесныя; отлучалъ епископовъ отъ церкви, лишалъ ихъ сана, смѣщаль однихъ и назначалъ новыхъ и т. п. Князья, народъ, духовенство, — всѣ смотрѣли на эти дѣйствія патриарха антиохійскаго, какъ на законныя, по праву принадлежащія ему“ („Духовн. Вѣсти. Груз. Экз.“ №13—14, стр. 17).

Откладывая до другого болѣе удобнаго времени подробный разборъ путевыхъ записокъ патриарха Макарія, мы здѣсь ограничимся слѣдующими замѣчаніями по сему предмету.

Если вѣрить самовосхваленію патриарха Макарія, то онъ дѣйствовалъ въ Грузіи въ высшей степени неприужденно и высокомѣрно; здѣсь все онъ засталъ въ безпорядкѣ и сталъ приводить въ порядокъ; даже священники, по его словамъ, оказались въ Грузіи некрещеными въ дѣтствѣ, такъ что патриарху пришлось собственными руками vykрестить ихъ. И это все въ томъ столѣтїи, которое въ исторіи Грузіи болѣе всѣхъ другихъ вѣковъ изобилуетъ святыми мучениками даже изъ свѣтскихъ лицъ, положившими жизнь свою за православіе и отечество, каковы: св. Луарсабъ, царь карталинскій, св. Кетевана, царица кахетинская, св. князья: Бидзина, Шалва и Елизбаръ, замученные за четыре года до прїѣзда патриарха Макарія въ Грузію, и множество грузинъ и грузинокъ, монаховъ и монахинь, частью погибшихъ подъ развалинами своихъ монастырей, частью же отведенныхъ въ плѣнъ и преданныхъ огню и мечу за категорическій отказъ перемѣнить вѣру отцовъ на исламъ. И духовенство, воспитавшее столь преданныхъ чадъ церкви, вдругъ оказывается, не знало, что нельзя рукополагать во священники челоуѣка, непринявшаго возрожденія въ первомъ таинствѣ христіанской церкви?!...

Пребываніе патриарха Макарія въ Грузіи только въ томъ случаѣ могло бы служить доказательствомъ всегдашней зависимости грузинской церкви отъ антиохійской, если-бы у насъ не было яснаго свидѣтельства патриарха той-же кафедрѣ, XII—го вѣка, Ѳ. Вальсамона о томъ, что грузинская церковь, задолго до него получившая автокефальность, въ его время являлась вполнѣ „свободною и независимою“, и если бы, съ другой стороны, само прибытіе патриарха Макарія въ Грузію не носило *случайнаго* характера. Но уже изъ словъ самого патриарха Макарія видно, что до него антиохійскіе патриархи совершенно не думали о грузинской церкви (см. „Правосл. собесѣдникъ“, 1905 г., май, стр. 82), точно такъ же, какъ мало думали о ней и всѣ прочіе „патриархи, епископы и священники, являющіеся къ нимъ (грузинамъ) со всѣхъ концовъ земли“ (Тамъ же, мартъ, стр. 454). Да и самъ патриархъ Макарій заѣхалъ въ Грузію только благодаря тому обстоятельству, что онъ



былъ приглашенъ въ Москву для участвованія въ соборѣ, имѣвшемъ цѣлю изложеніе патріарха Никона, и путь его лежалъ черезъ Кавказъ. Словомъ, прибытіе патріарха Макарія въ Грузію было слѣдствіемъ случайной встрѣчи историческихъ обстоятельствъ, а вся дѣятельность его въ Грузіи являлась продуктомъ его личнаго характера и личнаго взгляда на призваніе восточныхъ патріарховъ въ отношеніи къ православію и православнымъ церквамъ вообще, а не слѣдствіемъ строго опредѣленныхъ юридическихъ и постоянныхъ фактическихъ взаимоотношеній грузинской и антиохійской церквей, въ смыслѣ подчиненнаго положенія первой въ отношеніи къ послѣдней.

Съ другой стороны, изложеніе нежелательныхъ пастырей и поставленіе на ихъ мѣсто другихъ, согласно волѣ самой паствы и съ согласія духовенства, — о которомъ говоритъ архимандритъ Никандръ, — и совершенно случайная забота объ очищеніи религіозно-нравственной жизни грузинъ отъ разнаго рода плевелъ не являлись, какъ видно изъ другихъ болѣе достовѣрныхъ источниковъ, исключительной прерогативой *антиохійскихъ* патріарховъ; да и дѣятельность послѣднихъ въ томъ же духѣ не ограничивалась *одною только Грузіей*.

Такъ, намъ уже извѣстно, что тотъ же патріархъ Макарій участвовалъ въ изложеніи московскаго патріарха Никона, но слѣдуетъ ли изъ этого, что московская церковь въ XVII-омъ вѣкѣ была въ подчиненіи антиохійскому патріарху?

Равнымъ образомъ, изъ подлинныхъ документовъ извѣстно (документы эти были подъ руками и у архимандрита Никандра), что одинъ изъ грузинскихъ архіепископовъ, по имени Зеведей, около 1609 года, былъ посвященъ въ архіепископа пріѣхавшимъ въ Грузію *іерусалимскимъ* патріархомъ Теофаномъ, наставившимъ вмѣстѣ съ тѣмъ, и все грузинское духовенство „во многомъ касательно закона божественнаго“ *), но слѣдуетъ ли изъ этого, будто грузинская церковь подчинялась въ то время іерусалимскому патріарху? Между тѣмъ, слѣдуя логикѣ архиман. Никандра, пришлось-бы утверждать, что въ XVII-омъ вѣкѣ московская церковь подчинялась антиохійскому патріарху, а грузинская — іерусалимскому!?

Но интереснѣе всего узнать, какой-бы выводъ о субординаціи грузинской церкви сдѣлалъ архимандритъ Никандръ, если-бы онъ внимательно прочиталъ слѣдующее мѣсто изъ грамоты (1639 г.) грузинскаго царя Теймураза I къ московскому царю Михаилу Теодоровичу (какъ увидимъ дальше, этой грамо-

*) См. „Переписка, на иностр. языкахъ, грузинскихъ царей съ російскими государями отъ 1639 по 1770 г.“ Спб. 1861 г. Подъ редакц. М. Броссе, LXVIII страница.



той пользовался и архим. Никандръ): „Мы имѣемъ досель, — говоритъ царь, — *четырехъ патриарховъ, которые направляютъ насъ въ православной Христовой вѣрѣ*. И приходили къ намъ константинопольскій патриархъ господинъ Теолайтъ, антиохійскій господинъ Неофитъ, Иерусалимскій господинъ Теофанъ. Сколько митрополитовъ, сколько игуменовъ и патриаршихъ архимандритовъ прѣзжало и *прѣзжаетъ* къ намъ каждый день *за милостынею*, но ни одинъ не нашелъ заблужденія въ православной нашей вѣрѣ“?? *).

Очевидно, всѣ подобные факты свидѣтельствуютъ только о томъ, что грузинская церковь и послѣ XI-го вѣка не прекращала духовнаго общенія и единенія со вселенскою церковью и, наоборотъ, вселенская церковь съ грузинскою, но отнюдь не о подчиненіи послѣдней кому-либо изъ вселенскихъ патриарховъ въ отдѣльности или всѣмъ имъ вмѣстѣ. Такого общенія требовали какъ исключительныя условія того времени (владычество османовъ и персовъ и усиленіе католической пропаганды среди грузинъ), такъ и высшій принципъ духовнаго единства вселенской церкви.

IV.

„Незадолго до прибытія патриарха Макарія въ Грузію, — продолжаетъ далѣе архим. Никандръ, — послѣдняя вступила въ дѣятельное сношеніе съ Россіей о своемъ принятіи въ русское подданство. Изъ «Переписки грузинскихъ царей съ російскими государями» (С.-П.-Б. 1861 года) за это время видно, что, во-первыхъ, антиохійскій патриархъ имѣлъ въ Грузіи своего «намѣстника», митрополита кукосонскаго, который именовался архимандритомъ всей Иверіи, Карталиніи и Кахетіи; во-вторыхъ, грузинскіе епископы были не въ правѣ рукоположить католикоса, избраннаго на мѣсто умершаго. Вышеупомянутый кукосонскій митрополитъ Никифоръ, будучи избранъ на мѣсто умершаго католикоса Захарія и не имѣя возможности въ Антиохіи, гдѣ въ это время были смуты изъ-за патриарха: о престола, обратился съ просьбой о рукоположеніи къ московскому патриарху, и, получивъ отказъ, вслѣдствіе бывшаго сомнѣнія въ чистотѣ православія грузинской церкви, убѣдительно просилъ царя Теймураза отпустить его для рукоположенія въ Иерусалимъ; иначе, говорилъ онъ, рукоположеніе его будетъ «не по порядку». Впослѣдствіи при установленіи болѣе тѣсныхъ сношеній между Россіей и Грузіей и большею ознакомленіи съ грузинскою церковью рукоположеніе грузинскихъ католикосовъ бывало и въ Россіи; напримеръ, католикосъ Антоній 2-ой былъ рукоположенъ въ Москвѣ (1783 г.) («Дух. Вѣстн. Груз. Экз.» № 13—14, стр. 18)

*) «Переписка грузинск. царей съ рос. госуд.», стр. 7.



Въ означенной „Перепискѣ“ и въ частности въ указанной выше грамотѣ царя Теймураза I-го къ Михаилу Теодоровичу дѣйствительно встрѣчается имя „нареченнаго митрополита Никифора“, по происхожденію грека, но нигдѣ не сказано, будто онъ былъ 1) „намѣстникомъ“ патріарха или 2) избранъ послѣ католикоса Захарія въ преемники ему и 3) якобы ему приходилось обращаться за рукоположеніемъ къ антиохійскому или московскому патріархамъ.

Но вѣсть подлинныя слова грамоты царя Теймураза, составленной, на греческомъ языкѣ, самимъ-же митрополитомъ Никифоромъ:

«У насъ,—говоритъ Теймуразъ,—здѣсь во всей Иверской землѣ, Великій Царь, теперь *нареченный митрополитъ Никифоръ*, который насъ наставляетъ (осоляетъ) въ церковныхъ порядкахъ; *истребовалъ я сначала нареченнаго (избраннаго) митрополита Никифора отъ патріарха Кирилла съ разрѣшенія іереевъ*; и вотъ теперь четыре года, какъ.. онъ нареченъ митрополитомъ. *А мы его употребляемъ теперь на царскіе отъѣзды и на секретную службу, его на все употребляю...*». — «Государь мой Теймуразъ,—передаетъ далѣе свои собственныя слова митрополитъ Никифоръ,—отпусти меня, я долго тебѣ служилъ, теперь отпусти меня на короткое время во святыи Іерусалимъ, потому что я теперь только что нареченный митрополитъ, и уже четыре года нареченнымъ, и не по порядку будетъ, чтобы рукоположили меня здѣсь, и если я буду живъ, государь мой, я возвращусь къ Вамъ, если —же помру, то прости меня, государь мой».*).

Вотъ все, что мы узнаемъ изъ названной „Переписки“ о митрополитѣ Никифорѣ. Кажется, безъ комментаріевъ ясно, что митрополитъ этотъ является не уполномоченнымъ представителемъ („намѣстникомъ“) Антиохійскаго патріарха въ Грузіи, а *испрошеннымъ* самимъ грузинскимъ царемъ съ „разрѣшенія іереевъ“, лицомъ, нужнымъ ему частью для „наставленія“ грузинъ въ православной вѣрѣ, частью—же для переговоровъ съ иностранными государями. Будучи нареченъ въ митрополиты Кукосонскіе (должно быть одна изъ кафедръ Іерусалимскаго или Антиохійскаго патріархатовъ, ибо такой кафедры въ грузинской церкви не было), а не въ католикосы Грузіи и сознавая отлично, что онъ членъ не грузинскаго клира, митрополитъ Никифоръ считаетъ нужнымъ получить посвященіе въ митрополиты, не въ Грузіи, а въ Іерусалимѣ, отъ патріарха Іерусалимскаго. Не знаемъ, откуда архим. Никандръ могъ почерпнуть свѣдѣнія, будто митрополитъ Никифоръ былъ избранъ въ католикосы грузинскіе и за рукоположеніемъ своимъ вынужденъ былъ обращаться то къ антиохійскому, то къ московскому патріархамъ?!...

*) „Переписка груз. царей съ росс. государями“, стр. 9 и 10.



Вѣстѣ съ этимъ падаетъ и то положеніе архим. Никандра, **будто въ** XVII вѣкѣ „Грузинскіе епископы были не въ правѣ рукоположить католикоса на мѣсто умершаго“, тѣмъ болѣе, что, какъ видно изъ свидѣтельства антиохійскаго „Хронографа“, въ передачѣ іеромонаховъ XI-го вѣка Никона Черногорца (грека) и Ефрема Мцире (грузина) правомъ этимъ грузинскіе епископы *фактически* стали пользоваться уже съ начала VI-го вѣка, а *канонически*—съ половины VIII-го вѣка *) послѣ утвержденія между Грузією и Антиохією *правитянь*—мусульманъ, а не „*турокъ*“, которыхъ архимандритъ Никандръ выводитъ на историческую сцену неисторически рано. („Дух. Вѣст. Груз. Эвз.“ № 13—14, стр. 18).

Что-же касается рукоположенія „грузинскихъ католикосовъ въ Россіи“ и въ частности „католикоса Антонія 2-го въ Москвѣ, 1783 года“, то по сему предмету нужно сказать слѣдующее. О царевичѣ Антоніѣ Иракліевичѣ достоверно извѣстно, что онъ въ бытность свою въ Петербургѣ (а не въ Москвѣ) въ 1784 (а не въ 1783) году, „по просьбѣ и желанію своего отца царя Ираклія“, былъ хиротонисанъ сперва въ санъ епископа, а потомъ возведенъ „въ санъ митрополита“ (Прот. В. Жмакинъ, „Груз. Кат. Ант. II въ Россіи“ см. „Хр. чт.“, 1905 г., январь, стр. 102—103), въ санъ-же католикоса онъ былъ возведенъ черезъ четыре года, въ октябрѣ 1788 года, въ центрѣ Грузіи, въ Мцхетскомъ католикосскомъ соборѣ „Свети-Цховели“, соборомъ грузинскихъ іерарховъ, а не въ Россіи. (См. свящ. П. Карбелова: „іерарх. Груз. Церкви—католикосы и епископы“ на груз. языкѣ, книга I, стр. 188. Тифлисъ 1900 г.). Не знаемъ, какимъ образомъ архим. Никандръ могъ сдѣлать изъ этого факта выводъ, якобы по „установленію болѣе тѣсныхъ сношеній между Грузією и Россією... рукоположеніе *грузинскихъ католикосовъ* бывало въ Россіи“.

Наконецъ, для подкрѣпленія основнаго своего положенія о всегдашней зависимости грузинской церкви отъ антиохійскаго патріарха, архим. Никандръ обращаетъ вниманіе читателей на то обстоятельство, что антиохійскій патріархъ „донынѣ называется въ титулѣ и *Иверскимъ*“. Но онъ совершенно упускаетъ изъ виду, что тотъ-же патріархъ до настоящаго времени носить титулъ патріарха „Сиріи, Аравіи, Киликіи, Месопотаміи и всего Востока“ *), хотя $\frac{9}{10}$ населенія всей этой территоріи, когда-то дѣйствительно принадлежавшей антиохійскому патріарху, давно уже вышла изъ подчиненія ему или-же перешла въ другую вѣру. Очевидно, *титулъ* патріарха самъ по себѣ

*) Вотъ полный титулъ антиохійск. патріарховъ: „Блаженнѣйшій, божественнѣйшій и святѣйшій патріархъ Божьяго града, Антиохіи, Сиріи, Аравіи, Киликіи, Иверіи, Месопотаміи и всего востока, пастырь пастырей, тринадцатый изъ Апостоловъ, господинъ и владыка“ („Богослов. Вѣстн.“ за 1901 г., февраль, стр. 224).

не может служить точнымъ показателемъ дѣйствительнаго состоянія территориальныхъ его правъ въ ту или другую эпоху; въ противномъ случаѣ, слѣдую архим. Никандру, пришлось бы утверждать, что грузинская церковь и въ настоящее время находится въ подчиненіи не русскому Синоду, а тому же антиохійскому патриарху: вѣдь послѣдній и „донынѣ“ носитъ названіе „Иверскаго“!

Итакъ, мы шагъ за шагомъ прослѣдили всѣ историческія справки архимандрита Никандра, имѣющія отношеніе къ судьбамъ Грузинской церкви до конца XVIII-го вѣка т. е. до присоединенія Грузіи къ Россіи („Дух. В. Груз. Эка.“ № 13—14, ст. 15—18), и на основаніи достовѣрныхъ и тщательно провѣренныхъ данныхъ признали ихъ полную несостоятельность. Разобравъ критически и опровергнувъ эти справки, мы вмѣстѣ съ тѣмъ доказали, что *грузинская церковь стала вполне автокефальной въ серединѣ XI-го столѣтія и съ этого времени до конца XVIII вѣка она никогда не переставала быть таковою ни канонически, ни фактически.*

С. Горгадзе.

О Б Ъ Я В Л Е Н І Е

О ПРОДОЛЖЕНІИ ИЗДАНІЯ ЖУРНАЛА

„Воскресное Чтеніе“

въ 1906 году.

Въ 1906 году подписчики на „Воскресное чтеніе“ ЗА ТРИ РУБЛЯ получаютъ въ теченіи года:

1) 52 номера журнала—разнообразнаго духовно-назидательнаго и общепользнаго содержанія. Сюда будутъ входить: статьи по изясненію Священнаго Писанія; статьи и бесѣды объ истинахъ христіанской вѣры и нравственности, о христіанскихъ праздникахъ и церковныхъ обрядахъ, о жизни и подвигахъ св. угодниковъ Божіихъ и явленіяхъ благодатной силы Божіей въ православной церкви, очень пригодныя для внѣбогослужебныхъ чтеній, (продолжено и окончено будетъ печатаніе стихотвореній о Кіево-Печерскихъ угодникахъ, направленныхъ противъ сектанства и анархизма); будутъ также помѣщаться статьи и сообщенія о важнѣйшихъ событіяхъ и явленіяхъ современной, церковно-общественной жизни; нравственно-поучительные рассказы, особенно изъ народной жизни, краткія бібліографіи и объявленія.

2) Въ *приложеніи* къ журналу будутъ печататься и *заблаговременно* —за мѣсяць впередъ—разсылаться поученія на всѣ воскресные и праздничные дни года, подъ общимъ заглавіемъ „ЦЕРКОВНАЯ ПРОПОВѢДЬ“



съ особымъ счетомъ страницъ. Поученія будутъ назидательны, просто и изложено и по возможности кратки.

3) Дано будетъ въ теченіи года 20 №№ ПОУЧИТЕЛЬНЫХЪ ЛИСТКОВЪ для народнаго чтенія, содержаніе которыхъ, имѣя предметомъ своимъ праздничныя событія, или какія либо поучительные случаи, или вообще релігіозно-нравственныя истины, будетъ направляемо къ огражденію православно-христіанскаго ученія отъ всякихъ противныхъ оному и зловредныхъ ученій и къ искорененію умножающихся въ народѣ пороковъ и беззаконій.

4) Всѣмъ подписчикамъ съ первымъ же номеромъ будетъ разслана очень назидательная книга «ПАСТЫРСКІЙ ПРИЗЫВЪ КЪ ТРЕЗВОСТИ». (Сборникъ поучительныхъ стихотвореній для чтенія въ народныхъ чайныхъ, школахъ и дома).

Цѣна за всѣ эти изданія ТОЛЬКО три руб. съ перес. При этомъ редакція допускаетъ подписку и *отдѣльно* на Поученія и Листки за 1 руб. съ перес.

Сверхъ того, *только* подписчикамъ своимъ редація предоставляетъ выписывать у нея *по уменьшенной цѣнѣ* слѣдующія книги прежнихъ изданій: «Сборникъ статей для вѣщбогослужебныхъ чтеній» и «Вѣщбогослужебныя чтенія на праздники Господни, Богородичны и великихъ Святыхъ», какъ особенно пригодныя для проповѣднич. дѣятельности: 30 к. каждая вмѣсто 75 к. съ перес.

«ВОСКРЕСНОЕ ЧТЕНІЕ» за прежніе годы съ 1890 г., кромѣ 1902 и 1903, по 1905 г. включительно, можно получать въ сброшюров. видѣ за 2 руб. съ перес.

Редакторъ-Издатель Протоіерей Іоаннъ Богородицкій.

Содержаніе №№ 21—22. *Часть оффиціальная*: Высочайшія повелѣнія.—Опредѣленія Святейшаго Синода.—Учрежденіе Государственной Думы.—Высочайшій Манифестъ.—Распоряженія Грузинскаго и Гурійско-Мингрельскаго Епархіальныхъ Начальствъ. Списокъ служащихъ при Тифлисской духовной семинаріи, Горійскомъ духовномъ училищѣ и Имеретинскомъ Епархіальномъ Гавріиловскомъ женскомъ Училищѣ.—*Часть неоффиціальная*: 17-е октября 1905 года.—Преосвященный Петръ, епископъ Адавердскій.—Государственная Дума и пастырь церкви.—Вечерня.—Справка о переходѣ Грузинскихъ, Имеретинскихъ и Гурійскихъ церковныхъ имѣній въ казенное управленіе.—*მთხუცი ვლახკი*.—*რა მიზეზებისა ვამო დაწოდებენ ერთმანეთს. მღვდელი და ეპის?*—Автокефальность Грузинской церкви.—Объявленія.

Временный Редакторъ свящ. Н. Покровскій.

Дозвол. печатать. И. об. цензора, ректоръ семин. Архимандритъ Григорій.
Тифлисъ. 23-го ноября 1905 года.

Типографія Е. Хеладзе, Русскій базаръ, домъ армянской духов. семинаріи